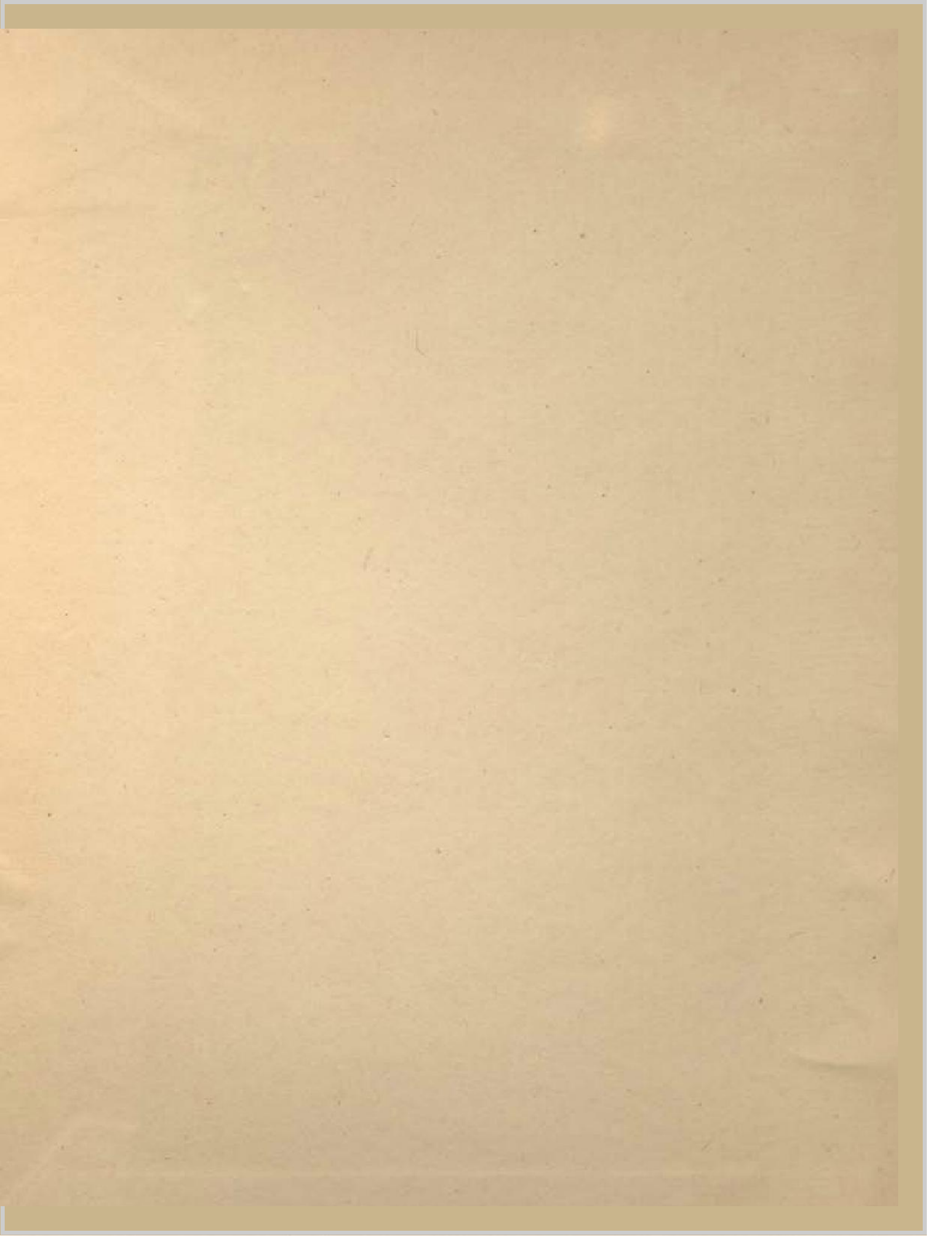

Ln
1385

1099

2

ՄԻԻԹԵՐԱՅ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻՈՑ

ՊԵՏԱՌՈՒԹԻՒՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ.

ի լոյս ընծայեաց

Ք. Պ.

Ս. Պետերբուրգ.

ի պարսնի կայսերական ճեմարանի գիրութեանց.

(Вас. Остр., 9 лис., № 12.)

1867.

Печатано по распоряженію Императорскаго Русскаго
Археологическаго Общества.

С. Петербургъ, 2-го Мая 1867 года.

38. 1387

41385-60

ՊԵՏԱՌՈՒԹԻՒՆ.

Պատմութի ժամանակագրական, արարեալ ՚ի տէր
Մխիթար վարդապետէ Այրիվանեցւոյ:

Հայր և Որդի և Հոգի Սուրբ՝ անեղ համագոյ և
համադաւր, անսկիզբն և անվախճան, յանէից և յոչ-
գոյից արարիչ համայնից երևելեաց և աներևութից,
կարգաւորիչ և խնամիչ ամենայն եղելոց, ողորմած և
քաղցր առ ամենեւեան. քեզ փառք և աւրհնութիւն,
զոհութիւն և բարեբանութիւն յամենայն արարածոց
քոց, ՚ի բարութեանց քոց, ՚ի մեծութեանց քոց, յա-
ռատութեանց քոց, ՚ի թիւս անթիւս ստեղծուածոց
քոց՝ ՚ի հատս անհատս մասանց յօրինուածոց քոց,
յերիս յաւիտեանս և յանբաւ յաւիտենից:

Հոգւովն Աստուծոյ լցեալ և իմաստնացեալ սուրբն
Մովսէս, ընդ որում խաւսեցաւ Տէր երեսաւք և ոչ
աւրինակաւք՝ ձևացուցանելով առաջի լուսաւոր մտաց
նորա զի սկզբանէ լինելութիւն ամենայն արարածոց
իւրոց՝ որպէս երբեմն սքանչելատեսիլ մարգարէին
Լզեկիէի ձևացուցանէր, ձողաչափելով զշինուածս
տաճարին և զտեղի փառաց արքունական աթոռոյն և
զօծումն սրբալոյս իւղով սքանչելահրաշ քաղաքին, —

այսպէս ըստ այսմ սարսփի և առաջին խորհրդազգած տեսանողին ասէր. «Տես ջիր, արասցես զամեայն ըստ օրինակին, որ ցուցաւ քեզ ՚ի լերինն», — իսկ նա՝ իմաստնացեալ հոգւովն՝ յապացոյց երկնի և երկրի տպաւորեաց զկազմուած խորանին խորհրդական և քահանայապետական զգեստուն սրբական. և այսպիսի ՚ի տեսիլ աչաց տեսողաց։ Իսկ ՚ի լուսաւորութիւն մտաց բանականաց գրոշմեաց գրով զպատմութիւնս արարածոց, զորս ետես իմանալի աչաւք, բայց հակիրճ և համառօտ և ոչ բազմաբան։ Եւ և բազում զերծեալ փրթաւ ՚ի մտաց նորա՝ որպէս վասն հրեշտակաց և ջրոց և վերին Արուսաղեմի ինչ ոչ ճառեաց, և զանկումն գրախտին ոչ ՚ի կարգադրութիւն աւուրցն յայտ արար, այլ յետոյ իմն պատմեաց։ Այսպէս և զպատմութիւն դարուցն առաջնոց և անցիցն անցելոց հարեանցի իմն պատմէ, զբուն ազգին զոճ կարգաւ բերելով և զայլ երկուց որդւոցն՝ Նոյի սկսանելով, եթող անկատար։

Իսկ ՚ի կազմել զխորանն կարաւտացան ճարտարաց ևս և նիւթից, ուստի Հոգին Սուրբ ելից զՆեսէլիէլ և զԱղիաբ յարուեստս նկարակերտութեան, և զժողովուրդն յորդորեաց ՚ի պտղաբերութիւն տարազունիւթոյն։ Նոյն Հոգին սք՝ աստուած կատարեալ, կացցէ և այժմ ընդ աջմէ գործակից գործոյս և կատարիչ կամաց խորհրդոյս՝ լոյս արփիափայլ ծագելով մտացս մթացելոյ. ճարտարապետն աշխարհաց ճարտարացուսցէ զհոգի իմ հրաշալի հոգւովն, որ ելից զվերնաւտունն, և հրահոսան ճառագայթիւք ճարտարացուսցէ զտեսութիւն հոգւոյ իմոյ՝ առնելով զիս արուեստագէտ դաստաքար՝ որպէս և անդ զՆեսէլիէլ, այլև դպիր բազմիմաստ իբրև զԱզր Սաղաթիէլ — կրկնազիր դպիր աւրինաց և մարգարէից, տալով նիւթ իմաստից

ի սատարութիւն ինձ զժամանակագիր մատեանս առաջնոց՝ և յօրինել սոփերս սրբականս ի փառս Արքայն Ա՛յ:

Ա՛րդ թէպէտ յօժարութիւն սրտիս ստիպէ զիս ի մի բաւանդակել զամենայն պատմութիւնս և զպատճառս իւրեանց, սակայն կասեալ գտանիմ՝ յանվարժութիւնս իմ հայելով, ևս և յանչափութիւն գրելոցն: Օ՛հ թէ որ ընդ Աստուծոյ խաւսէր՝ Սոփսէս, զբաղում պատմութեամբք զանց առնէր. և որ սիրտ և կամք Տեառն անուանէր՝ Դաւիթ, զինքն և զամենայն մարդ սուտ ասէր. և աստուածիմաստն Սողոմոն, որ հինգ հազար առակս խաւսէր, զոր ինչ առոտն կայր ոչ նշմարէր. և Աղէքսանդր, որ իմաստութեամբ և արիութեամբ աշխարհի տիրէր՝ ի կնոջէ միոջէ ի կալանս ըմբռնէր. և Արիստոտէլ, որ ի ներշնչականսն ճեմէր՝ յԱւրսպիոսէ յաղթեալ գտանէր. և Պապէաս Պրտղոմեանց, որ զբնակութիւնս մարդկան չափէր՝ զբաղում տեղօք զանց առնէր. և Պաւղոս, որ Քրիստոսիւն խաւսէր՝ զանձն իւր ոչ իմանայր և փոքր ի շատէ մարդարէանայր. — ապա զինչ պարտ է ասել յաղագս մեղաւք մակարդեալ մտացս անկարութեան, որ ոչ ի տեսականսն տարժանեցայ և ոչ զգործնականսն գործասիրեցի. այլ փոխանակ փութոյ փառաց նորա փուշս զիղեցի լուցկի լուման գեհեհի: Իսկ զայս իրակերտութիւնս, զոր սկսայ յուսով Ա՛յ՝ ոչ յաղագս յիշատակի ինչ բարեաց յաստուածայինսն կամ ի մարդկայինսն, այլ զմիտս իմ մարդելով ի գործս և ի տեսութիւնս գրաւորական վերձանութեանց, թերևս փոքր ինչ արգելցի ի ցնդանէ երկրաքարշական ցնորմանց: — Ա՛րդ օ՛ն առեալ յօգնականութիւն ոգւոյս զօժանդակութիւն Զոգւոյն Աբօյ և զբարեխօսութիւն սուրբ Աստուածածնին և

զբարեմասնութիւն ամենայն սրբոց՝ սկսեալ յԱստուծոյ,
 յԱստուած աւարտեսցուք զբանս՝ ի փառս և ի դո-
 վութիւն Տանին Աստուծոյ:

Հայր սուրբ Աճ.
 Թագաւորքն.
 Եղենդիարք.
 Վեստիտորայք.
 Կենդիտորայք.

Պրոքսետորայք.
 Իսկապիտորայք.
 Ստրատորայք.

Նոքողարք.
 Դեկիանունք.
 Կիւռսորքն.

Որդի սուրբ Աճ.
 Հայրապետքն.
 Կաթուղիկոս.
 Արքեպիսկոպոս.
 Սետրապօլիտ.

Եպիսկոպոսք.
 Քաջանայք.
 Սարկաւազ.

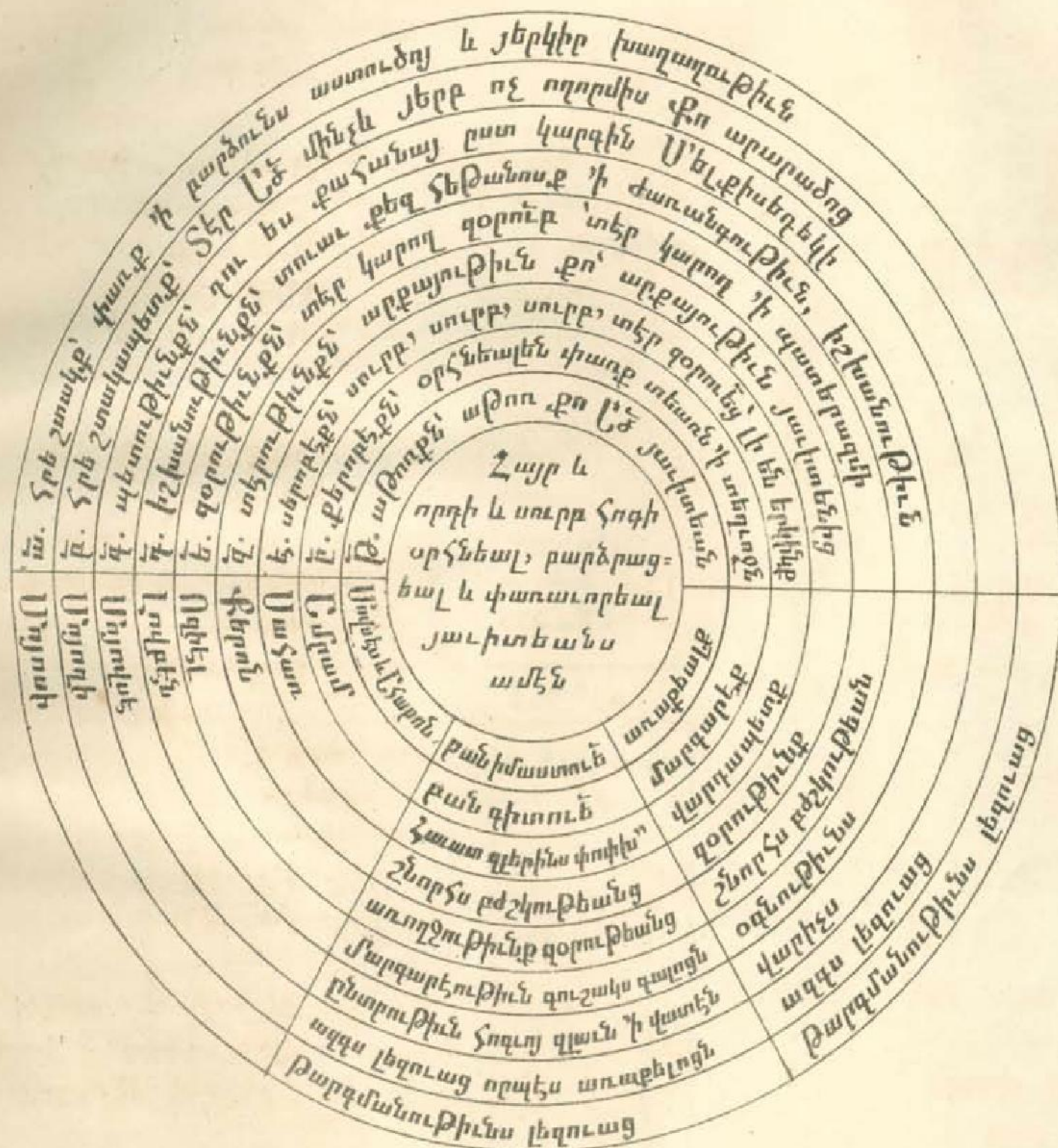
Գալիլ որ է կէս սարկաւազ.
 Գրակարդաց.
 Սաղմոսասաց.

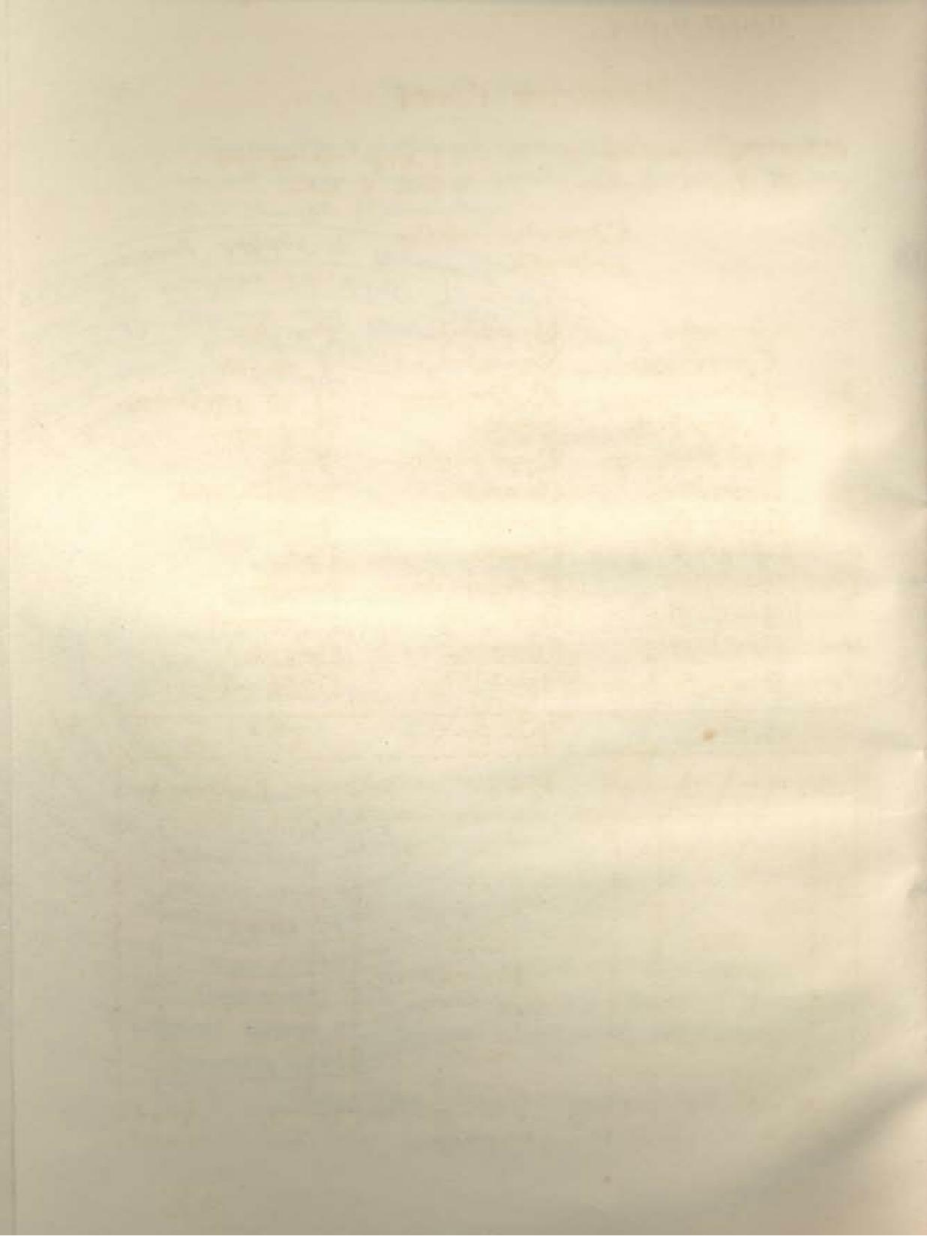
Հոգի սուրբ Աճ.
 Իմ երիցունքն.
 Աթոռ՝ Փանուէլ.
 Քերորէք՝ Ադոնիէլ.
 Սերորէք՝ Բարքիէլ.

Տէրութիւնք՝ Պաշուէլ. Պետուի՝ Հռափայէլ.
 Օսորութիւնք՝ Ոտիէլ. Հրեշտակապետ՝ Գարրիէլ.
 Իշխանութիւնք՝ Անայէլ. Հրեշտակ՝ Սիքայէլ.

(Сюда относится рисунокъ 1-й.)

Լնուանք պարսպաց
վերին Լրուսաղէմի.

Լզգք որ գրեալ
կան ՚ի նմա.

Լնուանք ականց
վակասին.

ա.	Յասպիս.	Սարգիոն.	Բուբէն.
բ.	Շափիւղայ.	Տպաղիոն.	Շմաւոն.
գ.	Գոճաղմն.	Օմրուխտ.	Ղեի քահանայ.
դ.	Օմրուխտ.	Կայծն.	Յովդայ.
ե.	Լղեքնաքար.	Շափիւղայ.	Դան.
զ.	Սարգիոն.	Յասպիս.	Նեփթաղիմ.
է.	Ոսկեակն.	Լիւզիւրոն.	Գադ.
թ.	Բիւրեղն.	Լկատ.	Լսէր.
ժ.	Տպաղիոն.	Լմաթիւստոս.	Խաքար.
ժա.	Դահակն.	Ոսկեքար.	Օարողոն.
ժա.	Յակինթոն.	Բիւրեղ.	Յովսէփ.
ժբ.	Կարկէհան.	Ղունկն.	Բենիամին.

Լղեմ.

Դրախտն.

Լըկեւք

Փիսոն.	Գեհոն.	զեաք.	Տիգրիս.	Լփրատէս.
<p>ճառն կենաց Քրիստոս.</p> <p>ճառն գիտութեան բարւոյ և չարի.</p>				
Լմարոն լեառն.	Լուսնեաց լեառն.	Կորդուաց լեառն.	Կարին Տարօն.	

Քրիստոս Աստուած ՚ի վերայ ամենեցուն օրհնեալ
յաւիտեան.

Կայանք տրտմութեան
հոգւոց մեղաւորաց.

Կայանք բնակութեան
հոգւոց արդարոց.

(Сюда относится рисунок 2-й.)

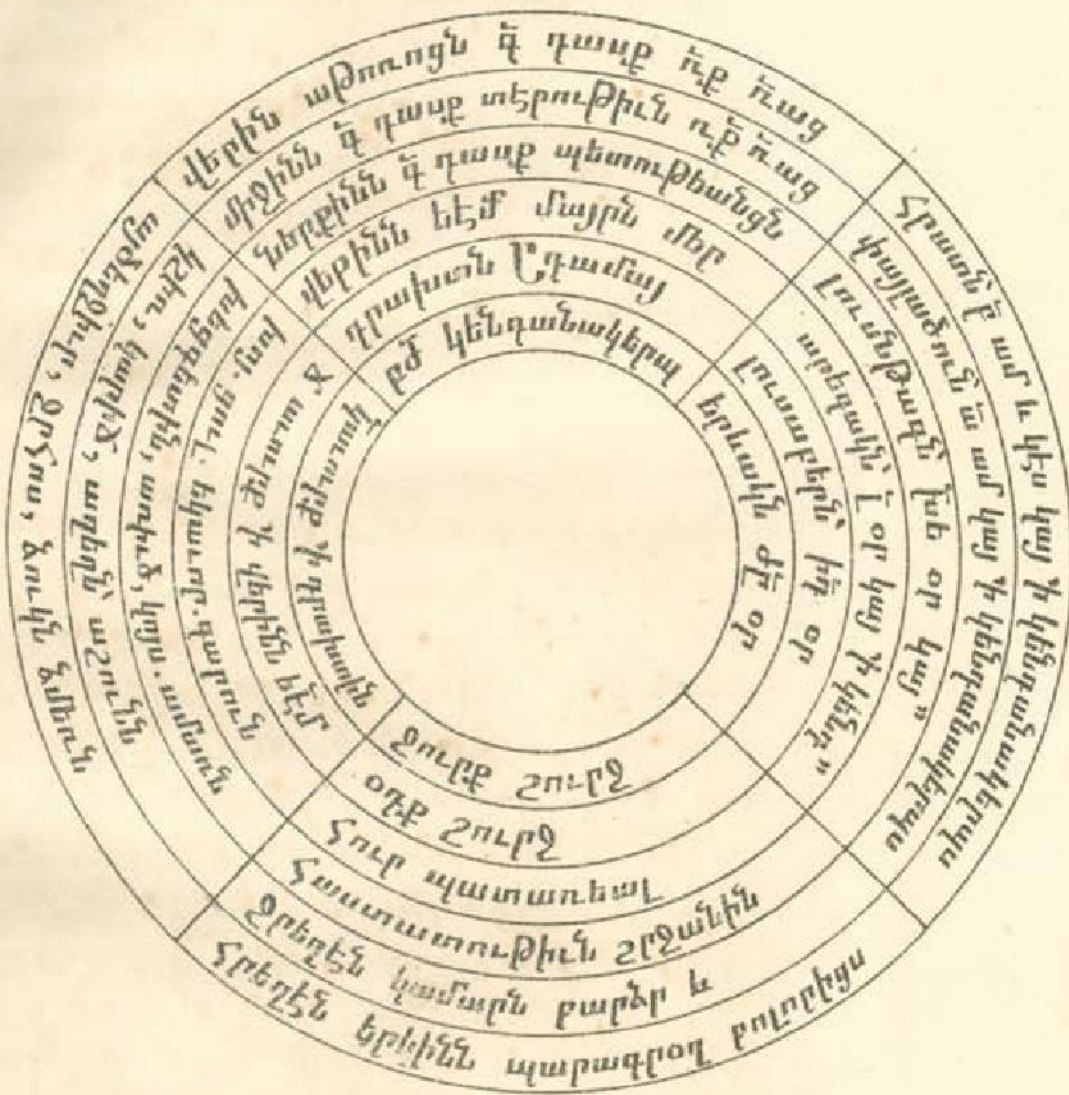
զերկրաւ, զծովովն, զօդովք պատեալ զհուրն
բարձրակայ հաստատութեան.

դառն դժողքն
անօրինաց, որ է
խաւարն արտաքին

զեհեանք ամբարշտաց
ուր որդն անմահ և
հուրն անշէջ.

Երեք կամարք երկնից անդադար պարագային՝ շուրջ
զչորեքին տարերքս ՚ի վեր և ՚ի վայր միշտ: Հուր՝
ջերմ և ցամաք, սուր և անգայտ՝ անաւսր: Աւր՝ խո-
նաւ և ջերմ, խիտ և շարժուն՝ նաւսր: Գուր՝ ցուրտ
և խոնաւ, բուդ և գէճ՝ պարզ: Երկիր՝ ցուրտ և ցա-
մաք, խիտ և չոր՝ թանձր:

Յերից երկնային կամարացն պարագայից շրջագային
և երեքին տարերքս՝ հուր և աւդ և ջուր, որք առ-
նեն զբան նորա, սպասաւորք և պատկերք անքննու-
թեան և նախախնամութեան Աստուծոյ: Իսկ երկիր
հաստատեալ կայ ՚ի մէջ սոցա՝ վեցեկի գնտիցս ՚ի
թոխս իբր զանդրին ՚ի Կրետէ. և բանն Աստուծոյ
բարձեալ բերէ զբոլորն, երեք իրօք պատկեր ինքեան
առնելով զարարածս՝ անժանմանակութեամբ, անբաւու-
թեամբ և անտեղութեամբ. բայց քանակաւ և որակաւ
և փոփոխմամբն զատչին յարարչէն: Թէպէտ և բա-

զմաշխատ եղեալ մարդկայինս բնութիւն իմաստասիրել
կամելով յաղագս Աստուծոյ և արարածոցս, սակայն
վրիպեալ գտան ՚ի ճշմարիտն գիտութենէ, զոր ինչ
ասացին աստուածաբանքն եկեղեցւոյ և ճարտասանքն
համալսարանին վասն անեղ և անմահ էութեանն Այ,
կամ վասն հրեշտակական բարեկարգ յարմարութեանց,
կամ յաղագս ընթացից ներշնչական լուսաւորացդ.
կամ վասն ծովածին կենդանեացդ, օդականաց և լողա-
կանաց, կամ վասն ժբ սեռից հողմոց և բերմանց
նոցա, կամ վասն երկրաչափութեան և հրաշիցն, որ
ի սմա. կամ վասն բուսոց հողոց և զանազան սերմանց,
որ ՚ի սմա. կամ վասն բարուց գաղանաց և ամենայն
չորքոտանեաց և սողնոց, որ ՚ի սմա. կամ վասն
կարծրական քարանցն և հրահալական նիւթոց. և
զլիսովին իսկ յաղագս բնութեան և կազմութեան
մարդոցս, և անուաձե շրջմանց ժամանակացս և տարա-
փոխ յեղանակացս, ևս և մեկնութիւն գրոց հոգեմա-
տենից. զոր և պարզաբար իսկ ասացից, — զի զոր
ինչ ասաց և ասէ մարդ՝ ընդ կարծեօք է և ոչ հաս-
տատութեամբ: Օպսոցիկ գիտութիւն բացայայտէ
Արդին Աստուծոյ ՚ի յարութեան մերում և յարքայու-
թեան իւրում, յորժամ մատուակէ սիրելեացն իւրոց
բաժակաւն իմաստութեան և վերահասու առնէ անհա-
սանելեացս այսոցիկ. յորժամ սերմանեալքս տկարու-
թեամբ՝ յառնեմք զօրութեամբ և յառաջին անեղ-
ծութիւնն գամք:

ՅԱՂԱԳՍ ՎԵՑՕՐԵԱՅ ԵՐԵՐԶՈՒԹԵԱՆՆ ԵՍՏՈՒԾՈՅ.

Արաշաբաթ կամ կիւրակէ: — Ի սկզբանէ արար
Աստուած զերկինն հրեղէն և ՚ի նմա հրաշակերտեաց
զհրեշտակս տասնեակ դասուք և պատուով զանազա-
նեալս և յանբաւ բիւրս աճեցեալս, դուրով նոցա
հուր անկիզելի և լոյս թափանցական և աւդ առանց
սողման. որոց անունն էութեանն և թիւք որքանու-
թեան և փառք բնութեան և չափք իմաստութեան
անհաս մնան ՚ի մէջ: Արար և զլոյսն խզում ՚ի
հրեղէն արփւոյն, այլ և զհուր և զաւդ, զջուր և
զերկիր:

Արկուշաբաթի: — Արար Աստուած յերկրորդ
աւուրն զհաստատութիւնն՝ մեղմ և թաղուն բնու-
թիւն, հինգերորդ էութիւն, և ափաջափ արարեալ
զամենայն ջուրս՝ զկէսն կամար յօրինեաց ՚ի վերոյ
հաստատութեանն, զի արգելցէ զանշէջ տոչորումն
վերին արփւոյն, և զկէսն եթող ՚ի պէտս աշխարհի:
Շինեաց և յայսմ աւուր զվերինն Արուսագէմ՝ ժողո-
վարան անդրանկաց կատարելոց՝ երկոտասան պարսպօք
պատեալ և երկոտասան դրամբք միափերթ մարգա-
րաօք յօրինեալ: Իսկ գնացք գետոյն և ծառք ՚ի
տարին երկոտասան անգամ պողաբերեալք*): —
Այս է հեզոցն ժառանգութիւն:

*) Въ Р. прибавлено — երկու անգամ և.

Երեքշաբաթի: — Արար Աստուած տրոհիլ ջրոց յերրորդ աւուրն յեզերս աշխարհի և ՚ի գոգս նորա. և սահմանեաց զաղբերս և զգետս մշտագնացս. իսկ զերեսս երկրի կանաչադեղ զարդարեաց բուսովք, որոց սկիզբն բորբոս հողոյն է, և կատարումն՝ սերմն իւր ՚ի նմին: Իսկ զծառս բխեցոյց յերկրէ զանպտուղսն ՚ի բոյնս հաւուց, և զպտղաբերսն՝ ՚ի կեր կենդանեաց. որոց սկիզբն մամուռն մօտ ՚ի բոյսս, և կատարումն՝ արմաւենիք մերձ ՚ի կենդանիս, յորս է արու և էգ: Տնկեաց զդրախտն յԱդեմ ընդ արևելս՝ անթառամ պտղօք և անթափ տերևօք, բարձր յերկրէ լուսնին չափ՝ որպէս վերինն Արուսաղէմ ՚ի դրախտէն արեգական չափ:

Չորեքշաբաթի: Իսկ ՚ի չորրորդ աւուրն զլոյսն առաջին անմարմին բաժանեաց յերիս մասունս. — ՚ի սկզբան աւուրն զարեգակն ջերմ և չոր և անուազնաց, իսկ յերեկունն զլուսինն լի անթերի՝ գոլտր և կալուղ, նաև զծառս աստեղաց ցրուեաց ՚ի վերայ աւգոց ցուրտ բնութեամբ: Կարգեաց զերկոտասան կենդանակերպս անմոլարս՝ օրինակս ասպաղաց դարուն և զգնացս եօթն մոլորակացն, որք տիպ են այժմեան յաւիտենիս. որք և յընթացս իւրեանց ազդումն տան մտաց մարդկան զլինելոցսն: Այսօր սկսաւ ժամանակ արեգակամբ չափիլ: Այն աշխարհիս անբնակ է մարդկան, զի յոլորտս հիւսիսոյ վեց ամիսն լոյս է և վեցն խաւար. և ՚ի հարաւ հանապաղ միաչափ լինի օրն և գիշերն: Այլ երկրաչափքն քառասուն օրագնաց ասացին զայրեցեալ գօտին անշէն, և յայն կոյս մարդաբնակ զկիսնբայ աշխարհն. իսկ այժմ յինն բաժնէ աշխարհիս՝ եօթն քրիստոնեայք են՝ վաթսուն և ութ ազգք, և երկու բաժինն՝ ոչ, չորք ազգ: Հուսինն ՚ի թուիչս երթայ և աստեղքն թռպատալով:

Հինգշաբաթի : — Հրաշագործեաց Մատուած ՚ի հինգերորդ աւուր ՚ի Զրոց բխեալ զհաղար աղգս շնչաւորս, վեցհարիւր աղգք լողան ՚ի Զուրս Թագաւորաւն իւրեանց լեխաթանիւ, և չորք հարիւր (Թեւաբուսեալ) Թռեան յօդս՝ խիլայեալք զանազան փեարովք :

Մայսօր եղև անկումն Սատանայի յերկնից :

Ուրբաթ, — Մար Մատուած ՚ի վեցերորդին զգաւ զանս և զանասունս և զսողունս, ստեղծ զՄիամ ձեռօք երեսնամեաց և զԼուայ երեք ժամաւ յետոյ՝ կամ հինգ^{*)} աւուրքք. ևս և զծառս գեղեցիկս, և զարծիւն և զառիւծն և զեզն առաջի աչաց Միամայ : Լոյս զմարդն ՚ի դրախտին յետ քառասուն և երկու աւուր և հրամայեաց զնել անուանս ամենայն կենդանեաց և իշխել ամենայնի Թագաւորարար, և չուտել ՚ի ծառոյն գիտութեան բարւոյ և չարի : Մային բնախօսքն, Թէ ժպակ և ծծումբ խառնեալ կայ ՚ի հօզն, և յարեգական ջերմութենէ եռացեալ գոյանան ոսկի և արծաթ, պղինձ և երկաթ, կլայեկ և արծիճ, և ամենայն գոյնք ականց, և բոյսք համօրէն :

Շաբաթ : Յանգեաւ Մատուած յաւուրն եօթներորդի յամենայն գործոց իւրոց և սկսաւ նախախնամել զարարածս իւր, օրհնեաց զօրս զայս և ՚ի սմասրբոց իւրոց հանգիստ և փառքս պատրաստեաց, որ ցուցանէ Թէ բնաւին ոչ հանգչի Մատուած ՚ի նախախնամելոյ՝ զի բառնայ զամբարիշտն յերկրէ :

Յայլում ուրբաթու յանցեան նախաստեղծքն և ելին ՚ի դրախտէն և անկան ՚ի Սելան կղզի : Լու ընդ բուսանել փշոցն յաղագս անիծիցն՝ բուսան և ծաղիկք ՚ի պէտս բժշկութեան մարդկան : Խակ քրով

*) Въ Моск. изд. Լուսան և Կենգ.

բէական սուրն՝ որ պահէր զգրախօն, շանթիքդ է՝
 որ անկանի յերկնից յահ և յերկիւղ ամբարշտաց, և
 ջուրք ջերմկաց յանդեգային հրոյն են, որ ՚ի կատա-
 րածի տանջէ զմեղաւորս, և փառք սրբոցն՝ ՚ի վերին
 արփւոյն է։ Անյայտ իմն է ժամանակն մարդոյն ՚ի
 գրախօին լինելոյ, մի՛ զի ընդ անմահս էր վիճա-
 կեալ, և դարձեալ, զի ոչ է ընդ արեգակամբ, որով
 իմանին ժամանակք։ Բայց ըստ (ի) վիպաբանութեան
 Աստեքեայ պարտիմք իմանալ, եթէ որչափ Քրիստոս
 յաշխարհի եկեաց՝ նոյնքան Ադամ ՚ի գրախօին. և
 որչափ Տէրն ՚ի խաչին՝ նա յետ մեղանացն յամեալ
 ՚ի գրախօին. և յորում ժամու էջ Տէրն ՚ի գերեզ-
 մանն՝ նա ընկեցաւ ՚ի գրախօէն յերկիր։ Իսկ գեղար-
 դաւոր և աշտէաւոր սերովբէքն ընդ հեռանալն
 Ադամայ ՚ի գրախօէն և նոքա վերացան։ Աւ զհան-
 դերձն մաշկեղէն ՚ի յօդոյ արար Աստուած գաղմա-
 տացի, և բնակեցոյց զԱդամ յանդիման գրախօին,
 որպէս զյանցաւորսն հանեն յեկեղեցւոյ ՚ի ժամ պա-
 տարագին, զի լացցեն զմեղս իւրեանց։ Օայն միան-
 դամ մեղաւ Ադամ Աստուծոյ, և զայլ ամենայն
 ժամանակս անմեղ յապաշխարութեան եկաց՝ որպէս
 Սողոմոն վկայէ։

Հայսմհետէ հանդերձեալ եմք հանդիսացուցանել
 անուամբ զկարգս ընտրելոցն։

իւ. Թագաւորք: Հայր սուրբ.

ԺԼ	Աղամ.	ԺԼ. ջԼ.	վմծդ	Թարայ.	հ. մե.
նԼե	Սէթ.	մե. ջե.		Աբրահամ.	ձ. ձհե.
ոիե	Լնովս.	ձդ. ջե.	վյիւդ	Խահակ.	կ. ձձ.
չդե	Կայնան.	ձձ. ջձ.	վնլթ	Յակովբ.	ձթ. ձիւե.
ջկ	Սաղաղ.		վնձ	Յուդայ.	խթ.
	Իէլ.	ձկե. պիլե.	վշէթ	Փարէս.	ծթ.
ռձիթ	Յարէդ.	ձկթ. ջկթ.	վշիլէ	Լաբոն.	ծթ.
ռմձէ	Լնով.բ.	ձկէ. յկէ.	վոիւդ	Արամ.	խէ.
ռն	Սաթու.		վոձ թ	Ամինագար.	խէ.
	սաղայ.	ձկէ. ջկթ.	վէլգ	Նայասոն.	խդ.
ռոիւ	Ղամէ.բ.	ձձթ. չլէ.	վէկթ	Սաղմոն.	լե.
ռմիւր	Նոյ.	հ. ջձ.	վպհզ	Բոյոս.	ձթ.
ռմիւր	Սէմ.	ձ. հ.	վջհէ	Ալբեթ.	ձիւ.
սյհե	Արիա.		տձէ	Յեսսէ.	ձլ.
	բսաթ.	ձլե. շլթ.	տձկե	Դավիթ.	իւ.
սշե	Կայինան.	ձի. յիլե.	տձկթ	Սողոմոն.	ժթ. իւ.
սոլթ	Սաղայ.	ձլ. շլիլ.	տձիլ	Բոբովամ.	ժէ.
սչկէ	Լբեր.	ձլիլ. շլե.	տձձթ	Աբիայ.	դ.
սջթ	Փաղեկ.	ձլգ. յիսիլ.	տմլ	Ասայ.	խիւ.
վլթ	Ռագաւ.	ձլե. յիթ.	տմծե	Յովսափաթ.	իւ.
վձժիւ	Սերու.բ.	ձլ. յլ.	տմկիլ	Յովրամ.	թ.
վձձդ	Նա.բովր.	հիլ. ձիլթ.	տմկիլ	Աբողիայ.	իւ.

տմհն	Գոթողիայ.	է.	տոլն	Օրաբարէլ.	ծն.
տյժն	Յովաս.	ն.	տոն	Արիւղ.	խն.
տյն	Ամեսիայ.	իթ.	տշի	Եղիակիմ.	կ.
տյղն	Ողիայ.	ծն.	տչն	Աղովր.	լթ.
տնն	Յովաթամ.	ժղ.	տպի	Սադովի.	լն.
տնի	Աբաղ.	ժղ.	տպն	Աբին	լղ.
տշն	Եղեկիայ.	իթ.	տպն	Եղիւղ.	լ.
տշի	Մանասէ	ծն.	տջի	Եղիազար	կն.
տշն	Ամուս	ժն.	տջն	Մատթան.	լն.
տշն	Յովսիայ.	լն.	րի	Յակովբ.	կ.
տշկ	Յովաբաղ.	ղ.	րն	Յովսեփ.	խն.
տշկ	Սեղեկիայ.	ժն.	րն		
տշն	Սաղաթիէլ.	ծղ.			

ն. քահանայք: Որդի սուրբ.

Աղամ.	Եղիազար.	Աբիազար.
Աբել.	Փենէէզ.	Յոհաննէս.
Անովբ.	Յեսու.	Փենէէզ.
Նոյ.	Աւաղին.	Աբիսայ.
Աբրահամ.	Աղարիայ.	Բոքի.
Սահակ.	Օարեկ.	Ողիէլ.
Յակովբ.	Մարու.	Օարահիայ.
Սեղբիսեդեկ.	Ամարիայ.	Ամարիէլ.
Սովսէս.	Աբիտորէլ.	Ամարիայ.
Ահարոն.	Փենէէզ.	Սամուէլ.
Նաբաթ.	Ամարիայ.	Աբիմէլէք.
Աբիուղ.	Հեղի.	Աբիազար.
Եղիազար.	Ոփնի.	Աբիտովբէլ.
Իդամար.	Փենէէզ.	Սադովի.
Փենէէս.	Աբիրովբ.	Աղարիայ.

Սողոմ.	Ոնիայ.	Շմաւոն.
Սողոսիայ.	Եղեկիայ.	Հայր Յեսու Սի-
Ելիկիայ.	Շմաւոն.	րաքայն.
Սիրիայ.	Եմարիայ. Եղա-	Մենեղայոս.
Եղարիայ.	րիա. Եմորիա.	Յասոն.
Սաղովկ.	Եքիտոր.	Ղաղարոս.
Եքիմելէք.	Սաղոկ.	Յակիմոս.
Սաղովկ.	Սողովմ.	Յուդայ Մակարէ.
Սամիայ.	Եղեկիայ.	Մատաթիայ.
Սաղուկ.	Եղարիայ.	Դ. Մակարայ.
Սղարիայ.	Քեղկի.	Յովնադան.
Եհիմեհէ.	Ուրիայ.	Շմաւոն.
Եքիմելէք.	Սարրի.	Յոհաննէս.
Խողայ.	Յովսեփէկ.	Հիւրկանոս.
Իսաղաք.	Շիրիայ.	Երիստոթուլոս.
Յեսու.	Սոփոնիայ.	Եղեքսանդրոս.
Յիսուդաք.	Յեսու.	Յիւրկանոս.
Եղիշէ.	Յովակիմ.	Ենանիէլ.
Սողովմ.	Եղիշէ.	Չաքարիայ.
Յովիդայ.	Յովիդայ.	Շմաւոն.
Մանասէ.	Յովհաննէս.	Եննա.
Եմովս.	Յովիդայ.	Կայեափայ.
Սղարիայ.	Յոհաննէս.	Յն Քն Դ խաչին՝
Ենանիայ.	Յովիդայ.	Ճէրորդ քահանայ.
Շմաւոն.	Մանասէ.	Յերոգէս աղուէս իդ.
Մերարի.	Ենդրիմաքոս.	Եգրիպաս. է.
Յովսադաք.	Ոնիայ.	Եգրիպաս.
Եղարիայ.	Շմաւոն.	Հերովդէ. իդ.
Ինադաւ.	Եղիազար.	Եստ բարձան թա-
Ուրիայ.	Մանասէ.	դաւորք և քա-
Յոհաննէս.	Ոնիայ.	հանայք Դ հրէ-
Ենդրիմաքոս.	Յովսեպոս.	իւ... ՃԼԴ.

Պ. մարգարէք: Հոգի սուրբ.

Աղամ.	Լղիայ.	Ովսեէ.
Լնովս.	Լղիսէ.	Ամովս.
Լնոք.	Որդեք մարգա-	Միքիայ.
Ղամեք.	րէիցն՝ որք ՚ի	Յովէլ.
Նոյ.	Բեթել և Յե-	Աբդիու.
Աբրահամ.	րիքով. Ճծ ՚ի	Յունան.
Յովսեփ.	յայրին.	Նաւում.
Յոր.	Յեսու.	Ամբակում.
Մովսէս.	Ոզիէլ.	Սոփոնիայ.
Մարիամ.	Միքիայ.	Անդէայ.
Դերովրիայ.	Աղարիայ.	Օւաքարիայ.
Աննայ.	Յովնադար.	Մաղաքիայ.
Սամուէլ.	Անանիայ.	Օւաքար.
Գաւիթ.	Լոսայի.	Յովհաննէս.
Գաղ.	Խողղիայ կին քա-	Սիմէոն.
Ասափ.	հանայի.	Աննայ.
Նաթան.	Աբրայամունէ.	Լղիսարեթ.
Սադովկ.	Լրեմիայ.	Աստուածածին.
Աքիայ.	Բարուք.	Ագաբոս.
Սամայ.	Գանիէլ.	Պ դստերքն Փի-
Էուգ.	Անանիայ.	լիպպոսի.
Յովայ.	Աղարիայ.	Անաիոքայ եկեալ
Յովէլ.	Միսաէլ.	մարգարէքն յէլ
Աղարիայ.	Լղեկիէլ.	են. են և այլք
Անանիայ.	Լղր.	բաղումք.

դ. դատաւորք.

Յետու.	Աբիմէլէք. ք.	Սիմադար. խ.
Գոթոնիէլ. խ.	Թովղայ. իք.	Հիդիւորդիքն. ի.
Ահովդ. և Սամի.	Յայիր. ք.	Սամուէլ մարդա-
դար. ձ.	Յեփթայի. ք.	րէ. ժծ.
Դեբովրա և Բա.	Լսիբոն. է.	և Սաւուղ. խ.
րակ. խ.	Իլոն. է.	
Գեդէոն. խ. չ.	Օւարդոն. լ.	
որդի նորա.	Սամսոն քաջ. ի.	

է. թագաւորք Խորայէլի.

Յերեբովամ. իք.	Յէու քաջ. իք.	Փակեէ. ի.
Նաբադ. ք.	Յովաքադ. ժէ.	Ուսեէ. թ. 7 ժա
Բայաս. իք.	Յովաս. ժք.	ամին Աբազու բա-
Ելայ. ք.	Յերեբովամ. խա.	րձան թագաւորքն.
Օւամբրի. էամիս.	Օւաքարիայ.	Խորայէլի.
Ամրի. ժք.	ք ամիս.	ժծ են սոքա, որք
Աբայաբ. իք.	Սելուամ. խէ օր.	տիրեցին ամս մծ.
Ոքողիայ. ք.	Սանայիմ. ժ.	
Յովրամ. ժք.	Փակեէ. ժ.	

դ. նախահարք Յիսուսի Քրիստոսի 7 Ղուկասու
աւետարանէն.

Աստուած.	Յարեդ.	Արիաքսադ.
Ադամ.	Ենովք.	Կայնան.
Սէթ.	Սաթուսաղայ.	Սաղայ.
Ենովս.	Ղամէք.	Լբեր.
Կայնան.	Նոյ.	Փաղէկ.
Սաղաղիէլ.	Սէմ.	Ռադաւ.

Սերուք.	Մեղթայ.	Յովսեփ.
Նաքովր.	Լղիակիմ.	Մեննա.
Թառայ.	Յովնամ.	Մատթէ.
Լըրահամ.	Յովսէփ.	Մատթայ.
Սահակ.	Յուդայ.	Նանգէ.
Յակոբ.	Սիմէոն.	Լսղայ.
Յուդայ.	Ղ և ի.	Նաւոււմ.
Փարէս.	Մատթէ.	Լմովս.
Լարովմ.	Յովրամ.	Մատթա.
Լոնեայ.	Լղիաղար.	Յովսէփ.
Լղմեայ.	Յեսու.	Յաննէ.
Լըամ.	Լըայ.	Մեւքայ.
Լմինաղար.	Լլմովղաղ.	Ղ և ի.
Նաասովն.	Կովսամ.	Մատթաթէ.
Սաղմոն.	Լղղայ.	Հեղի.
Բոյոս.	Մեւքա.	Յակոբ.
Ովբէգ.	Ներայ.	Յովսէփ.
Յեսսէ.	Սաղաթիէլ.	Յիսուս Քրիստոս :
Դաւիթ.	Չորաբարէլ.	Ութսուն եւ սոքա :
Նաթան.	Բեսայ.	
Մատթան.	Յովնամ.	
Մեննայ.	Յովդայ.	

է. իշխանք հայոց.

Յաբեթ.	Լմասիա.	Լըբոկ.
Գամբր.	Գեղամ.	Չաւէն.
Թիբաս.	Հարմայ.	Փառնակ.
Թորգոմ.	Լըրամ.	Սուր.
Հայկ ան.	Լըրայ.	Հաւանակ.
Լըրամանեակ.	Լնուշաւան.	Վաշտակ.
Լըմայիս.	Պարէտ.	Հայկակ.

Լճրակ.	Վ ստամ.	Բնձաք.
Լոնակ.	Կար.	Գլակ.
Շաւաշ.	Գռակ.	Հորայ.
Նորայր.	Հրանտ.	Օարմայր:

Ը. Թաղաւորք Հայոց.

Պերճ, յաւուրս	Նարու.	Լոաւան.
Դաւթի.	Փառնաւաղ.	Ներսէհ.
Լրբոն.	Պաճոյճ.	Լրմոզ.
Բազուկ.	Կռոնակ.	Պազամ.
Հոյակ.	Փաւոս.	Վան.
Յուսակ.	Հայկակ.	Վահէ.
Կայսրակ.	Երուանդ.	— զսա սպան Լղե-
Հսկայորդի.	Տիգրան.	քսանդր:
Պարոյր՝ Թաղաւոր	Բաբ.	Յիսունեիճն են
առաջին.	Տիրան.	սոքա յաղգէն
Հրաչեայ.	Վահագն.	Հայկայ:

Թ. Երշակունիք Հայոց.

Վաղարշակ՝ իք.	Երուանդ՝ ի.	սա հաւատաց ՚ի
Երշակ եղբայրն	Երտաշէս՝ իւն.	Քրիստոս.
Իւր՝ իգ.	Երտաւաղ՝ ք օր.	Խոսրով՝ թ.
Երտաշէս՝ իե.	Տիրան՝ իւն.	Տիրան՝ ժգ.
Տիգրան՝ լգ.	Տիգրան՝ իոգ.	Երշակ՝ է.
Երտաւաղ՝ ք.	Վաղարշ՝ իւն.	պիղծն՝ Պապ՝ է.
Երշամ՝ ի. —	Խոսրով՝ իւր —	Վարազդատ՝ գ.
Քրիստոս ծնաւ.	զսա սպան Լնակ.	Երշակ ե Վա.
Երգար. էր.	Լնիշխան՝ իէ ամ.	ղարշակ՝ գ.
Սանատրուկ՝ է.	Տրդատ՝ ժգ.	Խոսրով՝ է.

Վրամշապուհ՝ իբ. Սոքա իբ՝ են՝ Ռարձան Արշա-
 Շապուհ՝ է. Թաղաւորեալք կուենիք:
 Արտաշիբ՝ զ: — ամս շկիւ. ? Անիշխան՝ ժգ ամ:

748

Ժ. իշխանք Հայոց.

Վարդան քաջ՝ եղաւ թուականն Սմբատ՝ ի:
 Ժէ. Հայոց: Դ՛Նախչուան պշ-
 Անիշխան՝ զ. Դաւիթ՝ է. րեցին նմ իշ-
 Սաղնսս՝ ի. Թէոդորոս՝ իէ. խանս:
 Վահան՝ լւ. Համազասպ՝ է. Աշոտ քաղբատու-
 Վարդան՝ զ. Գրիգոր՝ Ժ. նի՝ ժէ.
 Պարսիկք՝ զ. Ներսէս՝ զ: Սմբատ՝ իբ:
 Սեթէժ՝ է. — Աշոտ՝ զ. Աշոտ՝ ի.
 Դ սորա աւուրս Ներսէս՝ զ. Սմբատ՝ էբ.

Ժա. Թաղաւորք Հայոց յազգէն Ռազբատունեաց.

Աշոտ Թաղաւոր՝ իգ. Աշոտ՝ իէ. անուն պատուոյ
 Սմբատ խաչեալ՝ Սմբատ՝ ժգ. սոցա:
 իգ. Գաղիկ՝ իթ. Ռարձան թողա-
 Գաղիկ արծրու. Յովաննէս՝ ի. ւորք Ռազբա-
 նի՝ է. Սմբատ՝ Ժ. տունեաց յԱ-
 Աշոտ երկաթ՝ է. Գաղիկ՝ բ: — նւոյ և մնացին
 Աբաս՝ իգ. Շահնշահ էբ Դ Սաճնաբերդ:

Ժբ. իշխանք Աիւլիկեցւոց.

Փիլարտոս. Վասիլն յաջողած. Թորոս.
 Ռուբէն սասնցի. Թորոս. Ստեփանէ.
 Կոստանդին. Լեոն. Սլէհ.

Թորոս, Հեթում՝ ժե: գաւորք, իշ-
 Լևոն արքայ խն, Սիանգամայն 129 խանք և թա-
 Փիլիկն փռանկ՝ ք. իշխանք և թա- գաւորք՝ երեք
 Հեթում՝ խթ, գաւորք, իշ- կրկին:
 Լևոն՝ ժը, խանք և թա-

ժդ. Թագաւորք Լըրուսաղէմի Փռանկք.

Կանդօփրի, Տանկրէ, Լճրի.
 Սայմուն, Պաղտոյն, Պաղտոյն:
 Լճսքան սոքա:

ժդ. Կաթողիկոսք Հայոց.

Յետ երեքհարիւր և եօ տէր Գիւտ՝ ժե.
 Թն ամաց ծննդեան տէր Յոհան մանդակու-
 Քրիստոսի նստաւ կա նեցի՝ ժք.
 Թողիկոս Լուսաւորիչն տէր Նաբկէն՝ ե.
 Գրիգորիոս՝ ամս լ տէր Սամուէլ՝ ե.
 սուրբն Լըրիստակէս՝ է, տէր Սուշէ՝ ը.
 սուրբն Վրդանէս՝ ժե. տէր Սահակ՝ ե.
 սուրբ Յուսիկ զ. տէր Քրիստափոր՝ ե.
 տէր Փառներսէ՝ ե. տէր Գևոնդ՝ ք.
 սուրբ Ներսէս՝ լգ. տէր Ներսէս՝ թ.
 տէր Շահակ՝ դ. *) տէր Յովաննէս՝ ժե.
 տէր Օւալէն՝ դ. տէր Սովսէս՝ լ: —
 տէր Լսպուրակէս՝ ե. Լստ հայ թուականն ե-
 սուրբն Սահակ՝ ծա. դաւ:
 տէր Յովսէփ՝ ք. Տէր Լըրահամ՝ իդ.

*) М. Н. Զանաւի.

տէր Յոհան՝ իղ.
 տէր Կոմիտաս՝ ը.
 տէր Քրիստափոր՝ ք.
 տէր Լազր՝ ժ.
 տէր Ներսէս՝ ի.
 տէր Լնաստաս՝ զ.
 տէր Իսրայէլ՝ զ.
 տէր Սահակ՝ իղ.
 տէր Լղիա՝ ժղ.
 տէր Յոհան օձնեցի՝ ժա.
 տէր Դաւիթ՝ ժղ.
 տէր Տրդատ՝ զ.
 տէր Սիոն՝ ը.
 տէր Լսայի՝ ժղ.
 տէր Ստեփաննոս՝ ա.
 տէր Յակոբ՝ ա.
 տէր Սողոմոն՝ ա.
 տէր Գէորգ՝ զ.
 տէր Յովսէփ՝ ժա.
 տէր Դաւիթ՝ իկ.
 տէր Յոհաննէս՝ իք.
 տէր Օւքարիա՝ իք.
 տէր Գէորգ՝ իք.
 տէր Մաշտոց՝ ը ամիս.
 տէր Յոհաննէս՝ իը.
 տէր Ստեփաննոս՝ ա.
 տէր Թէոդորոս՝ ժա.
 տիր Լղիսէ՝ է.
 տէր Լնանիա՝ իք.
 տէր Վահան՝ ա.
 տէր Ստեփան՝ ք. —
 անիշխան՝ ա.

տէր Խաչիկ՝ իա.
 տէր Սարգիս՝ իղ.
 տէր Պետրոս՝ լթ: —
 Օսա տարան յոյնք ՚ի
 Հոռոմս. և անտի և այսր
 անդ են կաթողիկոսքն:
 Տէր Խաչիկ՝ ք.
 անիշխան՝ է ամ:
 տէր Գրիգորիս՝ ժէ.
 սա է վկայասէրն ՚ի Նա-
 միգաւ ՚ի ձեռն Ղազկայ
 Թագաւորին:
 Տէր Բարսեղ՝ լա.
 տէր Գրիգոր՝ ժղ.
 սա է առ ՂՀոռոմկայն:
 Տէր Ներսէս՝ է.
 տէր Գրիգոր՝ իք.
 տէր Գրիգոր՝ ա.
 տէր Գրիգոր Լալիրատ՝ է.
 տէր Յոհաննէս՝ ժը.
 տէր Կստանդին՝ իղ.
 տէր Յակոբ՝ ժթ.
 տէր Կոստանդին եօթանա-
 սներորդերրորդ կաթողի-
 կոս նստի ՚ի չէղ Թուին.
 իսկ ՚ի չէթ Թուին:
 տէր Ստեփան՝ ք ամ.
 առ սովաւ Մարցին էառ
 ՂՀոռոմկայն և զսա գերի
 տարաւ: Տէր Գրիգոր
 անաւարդեցին նստաւ ՚ի
 չէթ Թուին:

ԺԵ. Իշխանք Վրաց.

Հայկն և Եօթն	Լեկան.	Ուփլոս.
Եղբարք Իւր.	Հերոս.	Լիւրիտոն.
Քարթլոս.	Կովկաս.	Լզոն:
Բարդոս.	Լգրիս.	Լսա Լղե. քսանդր:
Մովկան.	Մծխիթա.	

ԺԶ. Թագաւորք Վրաց.

Փառնաւազ՝ աւ	Միհրդատ.	Սուրմակ.
ռաջին թագաւոր.	Լգմի.	Ջուանշէր.
	Համազասպ.	Վախթանկ. —
Սուրմակ.	Վրց.	սա ՎՏփիսիս շիւ
Մրվան.	Վաչէ.	նեաց:
Փառնաջում.	Լսպագուր.	Դաչէ.
Լըբակ.	Միհրան. —	Գուրգասլան.
Լըտակ.	սա հաւատացի	Փարաման.
Բարտոն.	Քրիստոս Նու.	Փարաման.
Մրվան.	նեայ քարոզու.	Բակուր.
Լըբակ.	Թեամբ.	Քասրէսպրաղ.
Լնդրիկ.	Բահքար.	Գորամ.
Քրիստոս ծնաւ:	Միրդատ.	Ստեփանոս.
Բարտոն և Քար.	Վարդաբաքար.	Լորներսեհ.
Թամ.	Տրդատ.	Ստեփանոս.
Լզուկ.	Փարաման.	Լըջիլ և Միհր.
Լզմայէլ.	Միրդատ.	Ջուանբեր.
Համազասպ.	Վարչիլ.	Լշոտ.
Դերուկ.	Միրդատ.	Դաւիթ.
Փարաման.	Վարդաբաքար.	Գուրգի.

Լ և ոն.	Գաւ ի թ.	Գաւ ի թ մեծ.
Դեմետրէ.	Գուրգի.	Դեմետրէ սպա-
Թէոդոս.	Թամար.	նեալ: — Տի իշ-
Գուրգէն Նազրա-	Լ աշայ.	խանք և թագա-
տունի.	Գորգի.	ւորք:
Նազարատ.	Բռուսուդան.	Գաւ ի թ.
Գուրգի.	Գաւ ի թ փոքր.	Վախժանի.

ԺԷ. Եպիսկոպոսք Վրաց.

Տէր Յոհան.	տէր Պետրոս.	տէր Սիմէոն.
տէր Յակոբ.	տէր Ստեփան.	տէր Ստեփան.
տէր Յոբ.	տէր Թափեջան.	տէր Նարթուղի-
տէր Լիւիայ.	տէր Չիմազ.	մէոս.
տէր Յունան.	տէր Լբաս կաթո-	տէր Յոհաննէս.
տէր Գրիգոր.	ղիկոս.	տէր Նաբեւաս.
տէր Նարսեղ.	տէր Լիւթայ. Կիւ-	տէր Թափօր:
տէր Սուշիկ.	րիոն պիղծ.	Օյսչափս գտաք
տէր Միքայէլ.	տէր Մակար	յօրինակս:

ԺԸ. Թագաւորք Լղուանից.

Լռան.	Լրմայէլ.	Ստեփանոս.
Ուռնայր.	Վարդ.	Վարադ Տրդատ.
Վաչագան՝ որ յիւ-	Վարդան.	Ստեփանոս.
եկեղեցի շինեաց.	Վարդ.	Լարներսեհ.
Վաչէ.	Վարագման.	Գրիգոր.
Յուշագան.	Վարադ Գրիգոր.	Սեւադայ.
Միրհաւան.	Զուանշէր քաջ.	Գրիգոր.
Սատոյ.	Վարադ Տրդատ.	Սեւադայ.
Լսայ.	Վարդան.	Յովաննէս թաղ:
Լավաղէն.	Ներսէս.	Օյսչափս գտաք՝
Միհր.	Գագիկ.	երեսուն թուով:

ԺԹ. Կաթողիկոսք Աղուանից.

Սուրբն Լղիշայ. տէր Օւաքարիա՝ տէր Սողոմոն՝ ք.
 սուրբ Գրիգորիս. ժե. տէր Յոհաննէս՝ իե.
 տէր Շուփհաղի. տէր Յոհան՝ իե. տէր Սովսէս՝ ւ.
 շայ. տէր Ուխտանէս՝ տէր Դաւիթ՝ իբ.
 տէր Սատթէոս. ժք. տէր Յովսէփ՝ թ.
 տէր Սահակ. տէր Լղիաղար՝ զ. տէր Սամուէլ՝ ժգ.
 տէր Սովսէս. տէր Երսէս՝ ժե. տէր Յուճան՝ ք.
 տէր Պանդ. տէր Ուիմէոն՝ իւ. տէր. Սիմէոն՝ իւ.
 տէր. Գաղար. տէր Սիքայէլլե. տէր Դաւիթ՝ է.
 տէր Գրիգորիս. տէր Անաստաս՝ գ. տէր Սահակ՝ ժբ.
 տէր Օւաքարիա. տէր Յովսէփ՝ ժե. տէր Դադիկ՝ ժգ.
 տէր Դաւիթ. տէր Դաւիթ՝ դ. տէր Դաւիթ՝ գ.
 տէր Յոհան. տէր Դաւիթ՝ թ. տէր Պետրոս՝ ժբ.
 տէր Լրեմեայ. տէր Սատթոս. տէր Սովսէս՝ զ:—
 տէր Աբաս. աստ տէր Սովսէս՝ ք. Այս չափս գտեալ
 եղաւ հայ թուա. տէր Ահարոն՝ ք. է յօրինակաց.
 կան: տէր Սողոմոն՝ ւ. խե են սոքա:
 տէր Վիրոյ՝ Լգ. տէր Թէոդորոս՝ գ.

ի. Կայսերք որք Թագաւորեցին Դ Ճձգ ոլոմպիադին.

Գայիոս ամս է. Տիտոս՝ ք. Լղիանոս՝ ւ.
 Աղոստոս՝ ծգ. Դեմետրիանոս՝ ժգ. Սկերոս՝ ժբ.
 Ծնաւ Քրիստոս Երուսա՝ ւ. Անտոնինոս՝ է.
 Յիսուս: Տրայիանոս՝ ժթ. Սակրինոս՝ ւ.
 Տիբերիոս՝ իգ. Ադրիանոս՝ իւ. Անտոնինոս՝ գ.
 Գայիոս՝ գ. Անտոնինոս՝ իգ. Աղեքսանդրոս՝ ժգ.
 Կղոդիոս՝ ժգ. Արեղիանոս՝ Սաքսիմիանոս՝ գ.
 Երոն՝ ժգ. ժթ. Գորդիանոս՝ զ.
 Վեսպասիանոս՝ ժ. Կոմիտոս՝ ժգ. Փիլիպպոս՝ է: —

Հաղար ամ Հոռ.	ռոմք թագաւո.	Թէոփիլոս՝ ժէ.
մայ:	րեցին:	Միքայէլ՝ իդ.
Դակոս՝ ւն.	Յուստիանոս՝ թ.	Վասիլ՝ իբ.
Դաղոս՝ բ.	Յուստիանոս՝ լի.	Լեոն՝ իդ.
Վաղերիանոս՝ ժէ.	Յուստիանոս՝ ժդ.	Նէքս՝ դ.
Կղոդիոս՝ բ.	Տիբեր՝ է.	Ռոմանոս՝ իբ.
Լւրեղիանոս՝ դ.	Սօրիկ՝ ի.	Կոստանդին՝ ժդ.
Պրորոս՝ է.	Փոկաս՝ բ.	Ռոմանոս՝ դ.
Կարոս՝ բ.	Հերակլ՝ լւ.	Նիկիփոր՝ է.
Դիոկղէտիանոս՝ ի.	Կոստանդին՝ դ.	Կիւռժան՝ դ.
Կոստանդիանոս՝ լի.	Կոստանդին՝ իբ.	Վասիլ՝ ծւ.
Կոստանդին՝ իդ.	Կոստանդ՝ ժդ.	Կոստանդին՝ դ.
Յուլիանոս՝ բ.	Յուստիանոս՝ ժբ.	Ռոմանոս՝ է.
Յորիանոս՝ ւն.	Լեոն՝ դ.	Միխայէլ՝ դ.
Վաղէնտիանոս և	Լմպտիմոս՝ դ.	Կիւռժան՝ բ.
Վաղէս՝ ժւ.	Յուստիանէ՝ դ.	Միխայէլ՝ ժբ.
Դրատիանոս՝ է.	Փիլիպպոս՝ դ.	Թոտոռն՝ դ.
Թէոդոս մեծ՝ իէ.	Թէոդոս՝ ւն.	Դուկիծ՝ ժ.
Ներկազէոս և Ռ.	Նրատմ՝ ւն.	Դիուլ՝ է.
նորիոս՝ իդ.	Լեոն՝ իդ.	Միխայէլ՝ բ.
Թէոդոս՝ լի.	Կոստանդին՝ լէ.	Նէքսան՝ լբ.
Մարկիանոս՝ է.	Լեոն՝ է.	Կալուժան՝ դ.
Լեոն՝ ժէ. —	Կոստանդին՝ ժ.	Մանիլ՝ լէ.
մինչ ՚ի սա կայ.	Նիկիփոր՝ թ.	Նէքսան՝ իդ.
սերքն Ֆռան.	Միքայէլ՝ դ.	Փիսիկն պիղծ:
կք էին. և	Լեոն՝ բ.	Օպսչափոս գտի,
յետ սորա Հոռ.	Միքայէլ՝ թ.	դէ թուով:

իւն. թագաւորք արշակունիք Պարսից.

Նրշակ քաջ՝ լւ.	Նրշակ մեծ՝ ծդ.	Նրշանակ՝ լ.
Նրտաշէս՝ իդ.	Նրշական՝ լւ.	Նրշէս՝ ի.

Արշաւիր՝ ինչ —	Դարեհ՝ է.	Վաղարշ՝ ծ.
Ծնաւ Յիսուս	Արշական՝ ժէ.	Արտաւան՝ լւ. —
Քրիստոս:	Արտաշէս՝ ի.	զսա սպան Ար-
Արտաշէս՝ լէ.	Պերոզ՝ լի.	տաշիր պարսիկ:

իբ. (Սասանեանք).

Արտաշիր՝ իւ.	Պերոզ՝ իբ.	Խոռեմ՝ ւ.
Շապուհ՝ ին.	Վաղարշ՝ զ.	Խոսրով՝ ւ.
Ներսէս՝ թ.	Կաւատ՝ է.	Բոր և Օարմա-
Որմիզդ՝ զ.	Շամասպ՝ բ.	նդուխտ քու-
Շապուհ՝ հբ.	Կաւատ՝ ժէ.	երբ՝ ւ.
Արտաշիր՝ զ.	Խոսրով՝ իւ.	Յազկերտ՝ ժբ. —
Վռամ՝ ժա.	Որմիզդ՝ ժբ.	Օսա սպան Տա-
Յազկերտ՝ ժ.	Խոսրով՝ լէ.	ծիկն:
Վռամ՝ իւ.	Կաւատ՝ ւ.	Այսքան Պար-
Յազկերտ՝ ժթ.	Արտաշիր՝ բ.	սից:

իգ. բռնակալք Տաճկաց.

Սահմատ փէյ-	Նախչուան:	Սահադի՝ ժ.
զամպար սուտ՝	Սուլիման՝ բ.	Սուսէ՝ ւ.
ժբ.	Աւմար՝ բ. —	Ահարոն՝ ին.
Ալթման՝ ժն.	Սադխաւ և զսա-	Սահմատ զ.
Սաւիէ՝ իբ.	տկերս երարծ:	Սայմուն՝ իւ.
Իզիտ՝ զ.	Շամահեշմին՝	Արուստահակ՝ բ.
Սրվան՝ ւ.	ժբ.	Ահարոն՝ զ.
Աբդուլլիք իւ.	Վլիթ՝ բ.	Տաիր՝ ժն.
Վլիթ՝ թ. —	Սրվան՝ զ.	Սահմատ՝ ւ.
Սա այրեաց զիշ-	Ապտուհ՝ զ.	Ահմատ՝ զ.
խանս Հայոց ի	Ադլա՝ իբ.	Աբդալայ՝ զ.:

Մահմետ լի: — Զուկթուրքմանն աշխարհակալ:
Օ, սա սպան Սալ և ինքն նստաւ Տաճիկք նստան:

Ի՞նչ. Սալ չուկք.

Սալ չուկք.	Դաւութ.	Փալճաւան.
Սուսեփայղոյ.	Տուղրիւ.	Ելտկուզ աթաբէկ.
Դողլարէկ՝ ժե.	Մասխութ.	Ծովիզ սուլտան.
Ալփասլան.	Ասլան սուլտան.	Ալփասլան.
Մէլիքշահ.	Թուղրիւ քաջ.	Տուղրիւ.
Մահմետ սուլ-	Ալփասլանն.	Մասութ: —
տան՝ ժի.	Բեքիարուխ.	Օ, սա սպան Թա-
Բեքիարուխ ան.	Սաւփար.	թարն և ինքն
Մահմետ.	Լըղաղի.	բռնակալեաց զա-
Մահմետ.	Մահմետ.	շխարհս:
Սանջար սուլտան.	Խլիճասլան.	

Ի՞նչ. զանք Թաթարաց.

Չանկզ զան.	Չաղատայ.	Արարոքայ.
Հաւքոթայ.	Դատաղայն.	Ղուպիլայ: Ճի:
Տոլատայ.	Գիուկ զան.	
Հլաւուն.	Մանկու զան.	

Ի՞նչ. Առաքեալք Քսի.

Պետրոս.	Անդրէաս.	Յակոբ.
Պողոս.	Յոհաննէս.	Փիլիպպոս.

Բարդուղիմէոս. Շմաւոն. Թովմաս.
Մատթէոս. Յուդայ Յակո. Մատթիայ:
Յակոբոս Աւփեայ. բեան.

իւ. հք աշակերտք.

Յակոբոս՝ տն եղ	Ապելիոս.	Մարկոս.
բայր.	Նարկեսոս.	Յոստոս.
Յովսէփ.	Իւրոզէոս.	Աբտեմոս.
Ադդէ.	Ագաբոս.	Կղեմաս.
Մարկոս.	Ռուփաս.	Ոնեսիփորոս.
Ղուկաս.	Փիլիպոն.	Տիւքիկոս.
Կղէոպատրոս.	Լըմիս.	Կարպոս.
Ստեփաննոս նա	Պատրոբաս.	Լւիդոս.
խալկայ.	Լըմաս.	Աբիստարքոս.
Փիլիպպոս.	Ղինոս.	Սկն.
Պրոքորոն.	Ղազոս.	Ղենաս.
Նիկինաւրա.	Փիլոդոզէոս.	Փիլեմոն.
Տիմոնայ.	Աղիմպաս.	Աբիստարքոս.
Պարմենայ.	Իւրովդէոս.	Պուդէոս.
Բառնաբաս.	Իասոն.	Տրոփիմոս.
Մարկոս.	Սոսիպատրոս.	Տիմոթէոս.
Շուդայ.	Տէրտիւղոս.	Սոսթենէս.
Սուղիանոս.	Լըասատոս.	Բազարատ.
Կրիսկէս.	Կուարտոս.	Պապիաս.
Պենդոս.	Ապոդոս.	Գիոնէսիոս.
Անդրոնիկոս.	Կեփաս.	Յեռեթէոս.
Ամբղիկոս.	Սոսթենէս.	Անանիայ.
Ուրբանոս.	Տիւքիկոս.	Աղեքսանդր.
Ստաքոս.	Լպատիրոզիատոս.	Ռուբայ. հք.
Ապելէոս.	Կեսար.	

ԻԸ. Եպիսկոպոս.ք Լըռւսաղիմի.

Յակովբոս.	Մաքսիմոս.	Մաքսիմոս.
Շմաւոն.	Յուլիանոս.	Կիւրէղ.
Յոստոս.	Գայիոս.	Ակակ.
Օւաքէ.	Սիմաքոս.	Սևերիանոս.
Տուբիա.	Գայիոս.	Դամասոս.
Բենիամին.	Յուլիանոս.	Կիւրէղ.
Յոհան.	Լպիտոս.	Յոհաննէս.
Մաթէոս.	Վաղէս.	Պրուլիոս.
Փիլիպոս.	Դաքիանոս.	Պրովալիս.
Սինեկէս.	Նարկեսոս.	Յորնաղ.
Յոստոս.	Դիոս.	Թէոդոս.
Ղևի.	Գերմանիոս.	Անաստաս.
Եփրէմ.	Գորգիոս.	Մետուրի.
Յովսէփ.	Նարկեսոս.	Սելոսի.
Յուդայ.աթ Հրէա.	Աղէքսանդրոս.	Վելիաս.
յ.ք էին:	Մզաբենոս.	Յովանէս.
Նարկեսոս, հե.	Հիմենոս.	Պետրոս.
Թանոս.	Օքերդայ.	Մակար.
Սիլոս.	Հերմոն.	Լուստաթէոս.ծԹ.
Կասիանոս.	Դապատոս.	
Պոբլիոս.	Մակար.	

ԻԹ. պատրիարդ.ք Անտիոքայ.

Պետրոս.	Ուրիոն.	Փիլիպպոս.
Լուդիոս.	Թէոփիլէ.	Սարինոս.
Իգնատիէ.	Մաքսիմոս.	Բաբելաս.
Իրոն.	Սերապիէ.	Բաւիոս.
Կուռնէլիս.	Ասկլիպ.	Դեմետրիոս.

Պաւղոս Սամոսատացի.	Լկակ.	Լթանաս.
Դամանոս.	Մարտորի.	Գէորգ.
Տիմոթէոս.	Սք Պետրոս.	Յովսեփ.
Կիւրէշ.	Մակեդոն.	Կիրակոս.
Տարանոս.	Մերուրի.	Դիոնէսիոս.
Բատալիոս.	Յուլիանոս.	Յոհանէս.
Փիլոկիոս.	Սփս.	Իզնատիոս.
Լաստաթի.	Ստեփանէ.	Դիողոս.
Յովիոս.	Բելտոս.	Դիոնէսիոս.
Սալիս.	Փլարիէ.	Յոհան.
Ուրբոս.	Սարիակէ.	Վասիլոս.
Փլարիոս.	Պողէ.	Յոհանէս.
Ստեփաննոս.	Ուրոսիոս.	Յոհան.
Լէոն.	Լսփրէմ.	Դիոնիսիոս.
Լգոքսի.	Դամանի.	Լբրաչամ.
Մելիտոս.	Սարգիս.	Յոհաննէս.
Թուլոս.	Պողէ.	Լթանաս.
Լգիանոս.	Պետրէ.	Յոհան.
Փլարիանոս.	Յովիանէ.	Վասիլոս.
Լւադր.	Լթանաս.	Լբրոն.
Պորփիոս.	Դիողորոս.	Դիոնէսիոս.
Լղեքսանդր.	Սկերիանոս.	Լթանաս.
Յոհան.	Յուլիէ.	Յոհան.
Թէոդոս.	Լղիայ.	Գրիգոր.
Ոսամանոս.	Լթանաս.	Յոհան.
Սաքսիմոս.	Յոհան.	Լթանաս.
	Իսահակ.	Միսէլ. — Ճ:

Ը. պապքն Հռովմայ.

Պետրոս.	Լնիկտաս.	Ուրտոս.
Լինոս.	Կղեմ.	Լղեքսանդր.

Քսեստոս.	Ստեփանոս.	Կեղեստինոս.
Տալիսիորոս.	Քսեստոս.	Լեոն.
Սեղիանոս.	Դիոնէսիոս.	Գաղոս.
Փիոս.	Դիոնոս.	Իլարիոս.
Լնիկտոս.	Ուտոկոս.	Սիբիլիատոս.
Սոտեր.	Գայիոս.	Լնաստաս.
Եպոլրոս.	Մարկիլոս.	Սիմաքէ.
Կեղեստիոս.	Եւսեբի.	Թորոնդ.
Լէթերոս.	Սելիտոս.	Որմիզդ.
Բեկտոր.	Սիդբիատրոս.	Յոհան.
Ուրբանոս.	Մարկոս.	Փելիքս.
Բուռնդիանոս.	Սիլիոս.	Բիքիլոս.
Լնաիտոս.	Դամաստոս.	Լգապ.
Բաւիանոս.	Լնաստաս.	Սեղալեստրոս.
Կուռնելիոս.	Լնտոնիոս.	Պլակիոս.
Լուկիոս.	Օսիմոս.	Մարտինոս. ծէ.

Ըա. պատրիարդք Աղէքսանդրի.

Պետրոս.	Իդիմոս.	Դէոսկորոս.
Մարկոս.	Դիոնէսի.	Պրոտէր.
Լկիոս.	Մաքսիմոս.	Տիմոթէոս.
Սիլոս.	Թէոնաս.	Տիմոթ.
Գարատոնի.	Պետրոս վկայն.	Յոհաննէս.
Փրուզի.	Լքիլաս.	Յոհան.
Յոստոս.	Լղէքսանդր.	Դէոսկորոս.
Լմոն.	Լթանաս.	Տիմոթէոս.
Մարկիանոս.	Պետրոս.	Դիոդոս.
Կալէրոս.	Ղուկիոս.	Պետրոս.
Լգրիպաս.	Տիմոթէոս.	Գայինէ.
Յուլիոս.	Թէոփիլոս.	Պողոս.
Դեմետրիոս.	Կիւրեղ մեծն.	Ղուկիլոս.

Ապողինարոս,	Բենիամին,	Կողմայ.
Թէոդորէ.	Կաւրայ.	Յոհան.
Պետրէ.	Լգաթոն.	Մարկոս.
Յոհան.	Յոհան.	Յակոբ :
Պամիանէ.	Շմաւոն.	Շմաւոն.
Լնաստաս.	Սահակ.	Յովսէփ. կթ :
Լնդրոնիկոս.	Լղեքսանդր.	

Լթ. պատրիարդք Լաիեսոսի և Կոստանդնուպօլսոյ.

Լնդրէաս առա-	Պրորաս: —	Վնասոս.
քեալ.	Փոխեցան ՚ի Կոն-	Լկակիոս.
Լատիոս.	ստանդնուպօ —	Պլարիտոս.
Տիմոթէոս.	Լիս.	Ուփիմիոս.
Պաւղիկարպոս.	Պողոս.	Մակեդոն.
Պուլիդ.	Մակեդոն.	Տիմոթ.
Սատահէ.	Լւսեբի.	Յոհան.
Դիոգին.	Լւդոքսի.	Լպիփան.
Լնդատէ.	Լւադր.	Լնթիմոս.
Լլթթորոս.	Դիմոփիլէ ածա-	Յոհան.
Փիլիպոս.	բան.	Յոհաննէս.
Պողիկարպոս.	Նեքստարիոս.	Կիրիակէ.
Ուղիոս.	Ոսկերերանն.	Սարգիս.
Լաւրանդիս.	Լրեսիոս.	Մինաս.
Լղուբանոս.	Լտտիկոս.	Վերմանիոս.
Պրոտոնիկոս.	Սիսիանոս.	Ստեփաննոս.
Մարկոս.	Նեստոր.	Նուգոտոս.
Կիւրեղ.	Մաքսիմոս.	Բուրոս.
Կուռնեւլիոս.	Պրոկղ.	Պօլոս. ծղ.
Դիդոս.	Փլարիոս.	
Դոմէտիէ.	Լնատու.	

ԼԳ. Գիրք հրէից ծածուկքն.

Լ. դամայ.

Լնովքայ. Սիրիլայ.

Բժն հաճապետք.

Լ. զօթք Յովսեփայ.

Վերացումն Սովսիսի.

Լ. զադ. Սովդատ.

Սողոմոնի սաղմոսքն.

Լ. զիայի ծածուկքն.

Դանիէլի է տեսիլքն.

Ի՞նչ ըստ նորոյն.

Մանկութիւնն Յիսուսի.

Թումայ աւետարան.

Յայտնութիւն Պետրոսի.

Շրջադաճ Պօղի.

Կաթուղիկէ թուղթքն բա.

ռնարայ.

Յուդայի և թովմայի.

Սբ. Կղեմայ.

Եկե ո՛ր Գիրք ընդհանրէ ե.

Գործքն. Կանոնք առաքե.

լոցն.

Յոհաննու տեսիլն.

Խրատ Լ. ծածնին առաքե.

լոցն.

Գիրքն դիօնէսիոսի.

Տիմոթեայ թուղթն.

Գիրքն Կրիսպոսի.

Բանքն յուստոսի.

Քարոզ ուղղափառացն.

Թուղթն բառնարայ.

Օ. այս ես և Լ. նանէ գրե.

ցաք ՚ի վիմի քաղաքին.

ուր եկեղեցի օրհնեցաք.

ԼԴ. Կարգադրութիւնք գրոց սրբոց որք ստուգարա.
նեցան ՚ի Սարկավագ վարդապետէն և գրեցան յինէն
՚ի տէր Մխիթար Վարդապետէս պատմագրէ ՚ի մին
տուփ յաւուրս ՃՅ.

Ճորս տեղաբանէք.

Յոհաննէս՝ յոյն լեզուաւ.

Սատթէոս՝ եբրայեցերէն.

Սարկոս՝ զաղմատերէն.

Գ. ուկաս՝ Լ. սորի.

Գործք Լ. առաքելոցն.

Կաթուղիկէքն.

Յակոբոս տն եղբայր.

Պետրոսի ն թուղթն.

ք թուղթն.

Յոհաննու ւն.
 ք. առ կիւրիա.
 ք. առ գայիոս.
 Յուդային. ւն.
 ընդ ուսումնասէրն
 և թաղիայ.
 Յայտնութիւնն Յովհանն.
 նու Լւեւտարանչի.
 Լըր ընդ եղբարսն.
 Լւ թեսաղիկ. ւն.
 առ նոսին. երկրորդ.
 առ կորնթացիսն. ւն.
 առ նոյն՝ երկրորդն.
 առ նոյն՝ երրորդն.
 առ հռովմայեցիսն.
 առ եբրայեցիսն.
 առ տիմոթէոս ւն.
 առ տիտոս կր".
 առ գաղատացի.
 առ եփեսացիս.
 առ փիլիմոն.
 առ կողոսացիսն.
 առ փիլիպեցիսն.
 առ տիմոթեայ. ք.
 Իսկ ըստ Գրո-Եւանջ.
 Կղեմայ զուգիւր եհիւ.
 Հռոմայեցոցն.
 Կորնթացի ւն.
 Կորնթացի ք.
 Կորնթացի ք.
 Ղաղատացոցն.
 Լափեսացոցն.

Փիլիպեցոցն.
 Կողոսացոցն.
 Թեսաղոնիկեցոցն ւն.
 Թեսաղոնիկ ք.
 Եբրայեցոցն.
 Տիմոթեայ ւն.
 Տիմոթեայ ք.
 Տիտոսին կրետացւոյ.
 Փիլիմոնին.
 Ղաւթի փիլիսոփային Ղաւթ.
 ընդ աղայեցիքն.
 Լւղոթամատոյցն Սահակայ
 և Սեւրորայ.
 Պատարագն սք Սանդա.
 կունւոյն.
 Լհա կատարեցան Նոր կտաւ.
 կարանքն.
 Է գիրք մովսիսի — Լւրաւ.
 ընդ քն, Լւլքն, Ղաւթաւ.
 ցւոցն, Թիւլքն, երկ.
 ընդ ( ) ընդ քն.
 Յետու Նաւէն.
 Ղատաւորք իսրայէլի.
 Հռութ, մովարայ.
 Լւաջին թագաւորութիւն.
 Երկրորդ թագաւորութիւն.
 Երրորդ թագաւորութիւն.
 Չորրորդ թագաւորութիւն.
 Լւաջին մնացորդք.
 Երկրորդ մնացորդք.
 Լւաջին եզրասն.
 Երկրորդ եզրասն.

Առաջին մակարէ.		Այլաբանութիւն.	ա.
Երկրորդ մակարայեցի.		Առաջի որ ի լինելու.	ղթ.
Երրորդ մակարայեցի.		թ որ ի լինելուէց.	ձթ.
Չորրորդ մակարայեցի.		դ որ ի լինելուէց.	կթ.
Յովսէպոս՝ որէ կայիափայ		դ երևեցանն.	ճկթ.
քաջանայապետ.		Գիտնէսիոսի ե գիրք.	
Լնովքայ տեսիլն.		Երկնային քաջանայապետ	
կտակքն նախաճարցն.		տութեան.	ժե.
Ասենիթի աղօթքն.		Եկեղեցւոյ քաջանայու	
Տուրիթն ա.		թիւնն.	ժդ.
Յուդիթն ա.		Ածային անուանցն.	ժթ.
Լաթերն ա.		Խորհրդական Ածաբա	
Լզր. Սաղաթէլ.		նութեանցըն.	դ.
Յորն. Ը. Թ. օր.		Թուղթքն.	ժթ.
Երկոտասանքն.		Նիւսացիքն.	է.
Սաղմոսն Դաւթի —	ճծ.	Բնութիւնն.	ԼԴ.
Առակքն.	դ.	Կաղմութիւնն.	ԼԵ.
Լսային.	ժդ.	Կուսութիւնն.	Ի.
Երեմիայ.	ժթ.	Դողովողն.	Ը.
Եզեկիէլն.	Իդ.	Երգերգոցն.	ժդ.
Դանիէլն.	դ.	Թ երանութիւնքն.	Ը.
Սնացորդքն.	դ.	Հայրմերօրյերկ.	դ.
Վասն Երեմիայի բաբելոն.		Իմէջբրիստոսասիրացն.	ա.
Սաճ մարգարէիցն.	Իդ.	Ածաբանն.	դ գիրք.
Յեսու Սիրաք.	ժդ.	Քն ծնեալն.	ժթ.
Աճա կատարեցան հին		Յաղթեցայն.	Ը.
կտակարանքն:		Առօրսն.	ժե.
Նուրբքն.		Որք յեզիպտոսէն.	ժա.
Փիլոն Թ գիրք.		Բարաղի դ.	դ գիրք.
Նախախնամութի.	Խ.	Հիողացն.	յկա.
Նաճապետացն.	ա.	դ. աւրէն.	Թ.
Հեսուէցն.	ա.	Կուսուէ.	ա ճառ.

Լաւազրեայ.	բ. գիրք.	Պէտքն մովսիսի.
Կրօնաւորացն.	ժԹ.	Յովհաննու մայրավանե,
Ճաւորքն.	է.	ցւոյն գիրք՝ խրատվարքն.
Սահմանքն դաւթի.	իդ.	Հաւատոյ արմատն.
Պրոկղի՝ եղիադախաւսն.		Նոյեմակն.
և ամեջախաւսի լուծմունքն.		Սեկնուիք Հին և. Նոր
Քերական.	մԺն.	կտակարանաց.
Հերմէսն.	ն.	Սք եբրեմի.
Պորփիւրն.	ծն.	Սք Լալիփանու.
Լըիստոտէլի.	է գիրք.	Ոսկերերանին.
Ժ ստորոգութիւնքն.		Կիւրեղ աղեքսանդր.
Պերիարմենասն.	հԺ.	Ճառասաց հայրապետացն
Լռաքինութեցն.	ն.	հանուրց և մասնա
Լշխարհացն.	ն.	ւորաց:
Վերլուծութեցն.		Լհա կատարեցան Նուրբ
Լակքն դաւթի.		գիրքն:

Լէ. դարագլուխք.

Յարեդ.	ն.	անտի ՚ի հն ամն Ովբեթայ
Նոյ այր.	ն.	ն ամ.
Սերուք.	վ.	անտի յԼի ամն Լքինայ
Յովբիդ.	ն.	ն ամ.
Լքին.	բ.	Լնտի ՚ի միթ թիւն Հայոց
Քն Լծ. Լի.		ն ամ.
Տէր Յովսէփ. ց.		Կայինանայ ճի ամն ոչէ
Հայ թիւն միթ.		յայս հաշիւս. զի առա
յԼդամայ՝ մինչ ՚ի.		ջին կախարդնէ.
իւ ամն յարեդի ն ամ.		Քսի Լի ամն ոչէյայս
անտի յկամն նոյի ն ամ.		համարքս, զի Լծէ:
անտի ՚ի զի ամն Սերուքայ		
ն ամ.		

Լճ. Պատմագիրք ի սկզբանէ.

Մովսէս աստուածախօս.

Դաւիթ մարգարէ.

Սողոմոն իմաստուն.

Սամուէլ և Նաթան.

Յեսու.

Եղարիա.

Երեմիա մարգարէ.

Եզր.

Յովսէպոս, որ է կայիափայ

Երոնոս.

Եւսեբի.

Սոկրատ մեծ և փոքր.

Եփրիկանոս.

Ենդրէաս իմաստասէր.

Եպիփան հայրապետ.

Դատիանոս.

Ղերուբնայ.

Մար Եբոս կատինա.

Եղաթանգեղոս.

Օւենոր ասորի.

Փոստոս Բիւզանդ.

Ղազար.

Եերսէս.

Սահակ.

Կորիւն Սայակայ.

Խոսրով.

Թովմայ վարդապետ.

Մովսէս խորենացի.

Ղազար փարպեցի.

Եղիշէ վարդապետ.

Շապուհ բագրատունի.

Եւսեբի, որ ի Հերակլն.

Մովսէս աղուանից.

Ղևոնդ երէց.

Ախտանէս եպիսկոպոս.

Յովհաննէս կաթողիկոս.

Ստեփանոս ասողիկ վար.

դապետ.

Երիսաակէս Լաստիվեր.

տացի.

✓ Յովհաննէս կողեւն վար.

դապետ.

Սաթէոս ուսհայեցի վար.

դապետ.

✓ Ենտնիա վարդապետ.

Մխիթար քահանայ.

✓ Վահրամ տիգրանակեր.

տացի.

✓ Յոհաննէս Սարկաւազ

վարդապետ.

Սամուէլ քահանայ.

✓ Մխիթար Գոշ վարդա.

պետ.

✓ Միխայէլ ասորոց պատր.

իարդ.

✓ Վանական վարդապետ.

✓ Վարդան վարդապետ.

Կիրակոս վարդապետ և ես

Մխիթար վարդապետ

Շնորհօք տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի՝
կրկին ձեռնարկութիւն տէր Սիթար վարդա-
պետի ի փառս աստուծոյ.

Սկիզբն ժամանակաց եւքն Միամայ և Նւայի ՚ի
դրախտէն, որք յետ եօթանասուն ամի սգալոյն իւ-
րեանց՝ ապա անկան ՚ի կարգս անասնոց և ծնան
զկային և զկլիմայ. քոյր նորա. և անոր՝ յետ երեսուն
ամաց ծնան զԱբէլ և զԱբելուհի, քանզի Նւայ երկուս
երկուս ծնանէր. և ծնաւ հնգետասան ծնունդս: Միամ
փառաւորէր և պատուէր զՄատուած պատարագօք
պատուականօք, զոր տեսեալ և ուսեալ զաւակացն
զնոյնն առնէին: Կային երկրագործ ՚ի բերոց երկրի
զանպէտսն մատուցանէր ընծայ Մատուծոյ. իսկ Հաբէլ
հովիւ զընտիրսն ՚ի հօտիցն հանէր ողջակէզս առաջի
տեառն: Բնկալաւ Մատուած զառատութիւն կամացն
Աբէլի, և խոտեաց զկարկամ կամս Կայենի. վասն
որոյ նախանձեալ սպան զԱբէլ լիք ամեայ, և ինքն
անիծաւ յՄատուծոյ անբերութեամբ պտղոց՝ պիտա-
կոտեալ և դողդոջեալ: Նսաւ Կային զԵնովք. և նա
զԴայերիդատ. և նա զՍայիէլ. և նա զՄաթուսաղայ.
և նա զՎամէք. և նա զՅովբաղ, որ արար զերգս և
զքնարս. և Նոյեմի քոյր սորա զհիւսս և զսնդոյրս. և
Թովբէլ եղբայր նորա դարբին և պղնձագործ. զի
նոքա սկսան քաղաք շինել:

Աղամ և Աւայ՝ լեալ ամաց 230 ծնան զԱէթ՝ որդի մխիթարութեան: Աէթ և Աղովրայ լեալ ամաց 205 ծնան զԱնովս: Սեթայ որդիքն գունագեղք և կարճա՝ մէջք և կուռվիզք էին, իսկ Ապենին մեռելերեւք, բայց ճաւճք:

Անովս և Նոյենայ՝ լեալ ամաց 190, ծնան զԱպնան: 435

Այս Անովս յուսացաւ կոչել զանուն տեառն՝ և եղև բնական օրինօք առաքինի: Սա եղ անուանս մոլորակաց, վասն այսորիկ կոչեցաւ նա Աստուած, և որդիք նորա՝ որդիք Աստուծոյ. իսկ Ապենին՝ դստերք մարդկան: Սա արար զիր առաջին և ուսոյց ծննդոց իւրոց: Յեղբարց սորա և որդւոց անձինք 500 յիշեցին զկեանս գրախտին և ելին ՚ի լեառն Ահերմոն պահել զկուսութիւն. և այսու պատճառաւ կոչեցան որդիք Աստուծոյ:

Ապինան և Մաղալէթ լեալ ամաց 170 ծնան զՄաղաղիէլ: 795

Մաղաղիէլ և Ղինա լեալ ամաց 165 ծնան զՅարեդ: 960

Յարեդ և Բառաքայ լեալ ամաց 162 ծնան զԱնովք: 1122
 Ի 41 ամին Յարեդի ձանձրացեալ որդիքն Սեթայ իջին ՚ի լեռնէն և եկեալ յազգս իւրեանց խնդրեցին կանայս. և նոքա՝ բարկացեալ իբրև ուխտազանցից Աստուծոյ, ոչ ետուն. իսկ նոցա գնացեալ առ որդիսն Ապենի՝ զնոյն խնդրեցին. և նոքա խնդացեալ առաջի արարին զգիւաբջուջ դստերս իւրեանց: Աւ այս եղև պատճառ որդոցն Աստուծոյ խառնելոյ ընդ դստերս մարդկան յետ 500 ամաց կուսութեան:

Յետ հազար ամաց ելիցն Աղամայ ՚ի դրախտէն՝ որդիքն Ապենի եղին իւրեանց թագաւոր զԱամիրաւս անուն, իսկ որդիքն Սեթայ՝ զԱղաւրոս: Սա եղիտ

զթիւ կենդանակերպիցդ և մոլորակացդ. և ՚ի նմանէ անուանեցաւ քաղղէութիւն, որ է հմայութիւն առ տեղացի: — Արդ թուեն վիպագիրքն այսպէս.

Սամիրաւս՝ շարս Ժ.
Աղապարոս՝ շարս Գ.
Աղմեղոն՝ շարս ԺԳ.
Ամենոֆն՝ շարս ԺԳ.
Ամեղաղարոս՝ շարս ԺԸ.
Դաւոնոս՝ շարս Ժ.
Լնդրաքոս՝ շարս ԺԸ.
Ամեփսինոս՝ շարս Ժ.
Ռտիարդէս՝ շարս Ը.
Քսիսիւթրոս՝ շարս ԺԸ.

Այս տասն թագաւորք և շարս 120, որ են 2043 թիւրք ամաց, (զի միշարն 120 ամ համարի):

Աղաւրոս՝ ամս 98, աւուրս 290.
Աղիփարոս՝ ամս 49, աւուրս 215.
Ալմիոն՝ ամս 128, աւուրս 80.
Ամանոն՝ ամս 118, աւուրս 118.
Ամակաւրոս՝ ամս 195.
Դինոս հոփիւ՝ ամս 98, աւուրս 80.
Տաւրքինոս՝ ամս 175, աւուրս 195.
Սամիսինոս՝ ամս 195, աւուրս 230.
Աւտիարոտոս՝ ամս 78.
Քսիսիւթրոս՝ ամս 175: —
Այս տասն թագաւորացս 1180 ամք:
Առքա յառաջ քան զՋրհեղեղն:

Լնուիք և Յազներ լեալ ամաց 165 ծնան զՍա¹²⁸⁷ Թուսաղայ: Սա արար նշանագիրս կարճոստունս և բազմատարբս և գրեաց զանուանս ամենայն իրաց, զորս եղեալ էր Ադամ: Գրեաց զվարս և զկեանս առաջնոց: Ստացաւ զվարս առաքինիս և զմարգարէութիւն: Գիտաց, թէ երկու անգամ անցանելոյ է աշխարհ վասն մեղաց՝ Զրով և հրով և գրեաց զգիրս իւր ՚ի պղնձի տախտակ և ՚ի թրթեալ աղիւս կաւէ, զոր յետ Զրհեղեղին Արփաքսաթ եգիտ ՚ի Սիդրոնի լերին, եւ այնու իմաստասիրեցին Քաղդէացիք և Ասորիք:

Սաթուսաղայ և Յեզնայ լեալ ամաց 165 ծնան 1454 զՂամէք:

Ղամէք և Բեզնայ լեալ ամաց 188 ծնան զՆոյ: 1640 — Աստ բազմացան չարիք ՚ի վերայ երկրի՝ ուտել և ըմպել, անխտիր խառնակել, և անողորմ սպանանել. զիհնարեցաւ սատանայ բառնալ զազգս մարդկան յերկրէ: Իսկ խնամքն Աստուծոյ ՚ի բազում խառնիճն գոյացոյց զհսկայսն յաղթանդամք և ուժեղք, խաւք և պղծագործք, որք ՚ի հասակս իւրեանց նայելով անմահս կարծեցին զինքեանս յաւիտեան:

Նոյ և Նոյեմգարայ լեալ ամաց 500 ծնան զԱբամ, 2140 P. 2142 զՔամ և Յաբեթ: Ողորմելով մեղաւորացն՝ ետ Տէր ժամանակ ապաշխարութեան զ100 ամն շինութեան տապանին և վասն անդարձութեանն կարճեաց զ20 ամն: Իսկ պատճառ բազմակեցութեան նախահարցն այս էր. զի փոխանակ գրոյ օրէնք լինիցին զաւակացն և զի բազում որդիս ծնանիցին և լցցի աշխարհ:

Աբամ և Գիզակղիբաթ լեալ ամաց 100 ծնան 2240 P. 2242 զԱրբաքսաթ: Յետ Զրհեղեղին եղև որդի Նոյի Սանիտոն անուն. և ետ նմա Նոյ զլիսուունս ծնկացն Ադամայ: Նա եգիտ զհաւահայցութիւնն, և եղև

աշխարհի.

Հայր Բիւրիսանացւոց. իսկ քուեր սորա Մատղկայ ետ (Նոյ) զերջանիկն Մարաբիա. և յայնմհետէ կանայք ժառանգեն զնա: Մնաի եկն դշխոյն:

Եւ Նոյ Սեմայ զաշխարհն Մսիա, որ ասի աստուածային. ՚ի Կարմիր ծովէն և յԱւիլայ և ՚ի Պաղեստինոյ և յԱսորւոց մինչև զՊարթևս և զՊրկանս և զԺովն Կասբիական, և զամենայն արևելս մինչև ցելս Սիւնէացւոց: Տայ նմա և զոսկերս նախաստեղծին, որով տեսանէին զլոյս ՚ի տապանին, որպէս Յովհաննէս զՔրիստոս յորովայնին, և Յունան ՚ի փոր կիտին, և երեք մանկունքն ՚ի հնոցին, և Վանիէլ և Լուսաւորիչն ՚ի գբին: Ի բռնաւնալն Քամայ ՚ի վերայ նորա տարեալ թաղէ մարգարէութեամբ զՄամայն ՚ի Վոզգոթայ և զԼաւային ՚ի Բեղլահէմ:

Նոյ ետ Քամայ զԼիբիա, որ ասի լիարածին: Օխքսան և չորս կերատ է աշխարհս և չորեքտասաներորդն Լիբիա է, որք են Քուշայիք: Լս է սահման նոյա յՌինկորորայ մինչև զՎադիրոն, ընդ հարաւ Լադիպտոս և ամենայն Հնդկաստան, և Լթովալիայքն մինչև ՚ի լեառն Լուսին, և ծովն Հնդկաց մարգարտաբեր:

Իսկ Յաբեթի ետ զԼաւրոպիա, որ ասի մասնեալ. սկսեալ յԱմաւոն լեառնէ ընդ հիւսիս՝ զգնացս լերինն Կովկասու, ՚ի Պատամիտոս գետոյ մինչև յԱլիոն, կորդելով ՚ի սոսա զամենայն արևմուտս և զծովն Մարիական:

2375

Մարիա քաղ և *) Մքուիա լեալ ամայ 135 ծնան զԿայինան: Կայինան և Սեքայ լեալ ամայ 120 ծնան զՍաղայ: Կայինան եգիտ զկախարդելն աստեղօք և բաղմացոյց զքաղդէութիւն. վասն որոյ որդիք նորա

*) P. Ռաբբի.

Աստուած համարեալ պաշտեցին զնա: Մովսէս վասն
այն չյիշէ զնա, զի սա է սկիզբն կռապաշտութեան,
որ ասաց բախտ և ճակատագիր:

Սաղայ և Սերուքայ*) լեալ ամաց 130 ծնան
զԼբեր, յորմէ Լբրայեցիք կոչեցան. և զԼկտան, որ
խմացաւ զաղեղն և զսուսեր և զամենայն գործիս պա-
տերազմականս. իսկ նեղեալքն ՚ի նոցանէ հնարեցան
զգրահս և զսաղաւարտըս, զբերդս և զայրս ինքնափորս:

2505

Լբեր և Ուզբայ**) լեալ ամաց 133 ծնան զՓա-
ղէկ: Ժողովեալ ամենեցուն վիճէին ընդ միմեանս՝
անհաւան լեալ վիճակացն Նոյի: Պարձեալ բաժա-
նեցին զերկիր ըստ բազմին և ըստ սակաւուն և անկան
՚ի նոյմա Նոյի: Լս ասպա միաբանեալ խորհեցան
ելանել ՚ի գրախան, և ոչ կարացին վասն շրջափա-
կութեան ծովուն: Լս երկուցեալ յԱստուծոյ ՚ի կրկին
ջրհեղեղէ՝ ասեն. — «եկայք շինեսցուք աշտարակս
և յերկինս ելցուք»:

2638

Փաղէկ և Օխարայ***) լեալ ամաց 134 ծնան
զՌադաւ: Եկեալ 72 իշխանք աշխարհի ՚ի դաշտն
Քաղանէ և զԼխաւոր նոցա՝ Հայկն, Լամսուր և
Ներբովթ, որ է Բէլ՝ բարձրացուցին զամս 40 ոսկւով
և արծաթով և ակամբք լուսաւորօք զարդարեցին
զպատուհանս նորա, մինչև հասին յօդն որձկուտ և
մղժուտ: Լս ահա երևեալ հրեշտակն Միքայէլ՝ ասէ
հրամանաւն Աստուծոյ. «Պադարեցէք ՚ի գալոյ առ
իս, զի ոչ կարէք. այլ ՚ի լրման ժամանակի ես գամ
առ ձեզ, և տամ ձեզ սանդուխք յերկինս ելանել»:
Լս այս ոչ է անհաւատալի. զի ովան գաղանն հրե-

2772 P. 2767

*) P. Օլիէճո-բայ.

**) P. Օո-բայ.

***) P. Օիւ-բայ.

աշխարհի.

շտակ էր, որ ուսուցանէր մարդկան զամենայն հնարս կենցաղավարութեան: Իսկ իբրեւ ճանսացին հրեշտակին՝ հողմով հոգւոյն հոսեաց զաշտարակն և հոտով դրախտին զմայլեալ՝ խառնեաց զլեզուսն 72 ձայնս ՚ի պատճառս իմաստից և գեղեցկաբանութեանց. — որպէս հելլենն փափկական և հռովմայեցին սաստկական, հոնն սպառնական և ասորին աղաչական, պարսիկն պերճական և ալանքն գեղեցկական, զուծն ծաղրական և եղիպտացին խարխափական, հնդիկն ծծուողական և հայն համեմական. բայց բուն՝ լեզուն արապն, մնաց առ Լքերայ, զոր ՚ի յարութեանն այնու խօսիմք: Լհաս որդւոյն Սեմայ 25 լեզու և 37 աշխարհ. Քամայ 32 լեզու և 7 մեծամեծ աշխարհ. Յաբեթի 15 լեզու և 12 բնաշխարհ:

Իսկ Բէլ ՚ի վաթսնականգնեան հասակն իւր հպարտացեալ՝ հնազանդեաց իւր զամենայն ազգս և ետ պաշտել զինքն, բաց ՚ի Հայկայ քաջէ, որ ութ եղբարբք իւր և 300 ոգւովք գայ բնակէ ՚ի Հայք ՚ի Հարք գաւառի, և զեղբարս իւր ցրուէ ՚ի Տրապիզոնէ մինչև ՚ի Ղարիալա և ՚ի Ղարբանդ: Եւ ինքն սպանանէ նեաիւ զՆեբրովթ, տիրելով Ղարբանդայ և Բռանայ և Սուղանայ և Լտրպատականի, Սարայ և Սժբնայ, Սիջագետաց և Սելտինոյ, Կոկիսոնոյ և Կեսարիոյ, Կոզոնիոյ և Սպերոյ, Խաղտեաց և Քարթլոյ, Սոնեթոյ և Կովկասու՝ ընլով զմիջոցս այսց աշխարհաց: Իսկ ՚ի քակել աշտարակին և ՚ի ցրման ազգացն յաշխարհս իւրեանց, որ օր յերկիրն մտին՝ զայն տարեմուտ անուանեցին և կարգեցին:

P. 2902 2907

Ուազաւ և Սուրայ լեալ ամաց 135 ծնան զՍերուք, որ շինեաց զՍրուճ: Իսկ Լըմանեակ որդի Հայկայ բնակէ ՚ի լեառնամէջ դաշտի և անուանէ զԼեառն Լըրագած: Բայց Բէլ թագաւորէ ամենայն

ԼՆԻԱՍՏԱՆԻ ԲԱՅ Դ ԶՆԴԿԱՅ՝ ԱՄՏ 62. և զկնի նորա
Թագաւորք 36 զամս 1300. վերջինն Սարդանաբալայ
էր, որում քարողեաց Յունան: Իսկ Դ 15 ամին Ռեւայ
Թագաւորեաց Սիկոնացոցն Լաղիագեւս, և այլ ևս
Թագաւորք 26 զամս 958: Բայտ այսմ Թագաւորէ կամ
բիւրոս քաղգէացի՝ ամս 85: Սա շինեաց զՇաւշ քա-
ղաք, որ է ԼՆԱԿԱՏԱՆ. և վաճառէր զգերեալսն: Լա-
սկսաւ ոսկեհանութիւն և արծաթագործութիւն և
զինագործութիւն:

Սերուք և Մեւքայ լեալ ամաց 130 ծնան զՆա 3037 P. 3032
քովը: ԼՆՐՄԱՅԻՍ շինէ զԼՆՐՄԱԽԻՐ և զգետն անուանէ
յանուն թոռին իւրոյ Լարաստոյ՝ Լարասիս: Լստ Թա-
գաւորէ Սամիրաւս 72 ամս. սա երիս աչս ունէր և
եղջիւրս, յաղթեաց աղգին Քամայ, շինեաց բազում
քաղաքս, ետ չափրս և կշիռս և գոյնս ներկուածոց
և նկարս տաճարաց, և դրամս և դահեկանս անուամբ
կնքոյ իւրոյ, և ապրիշիմագործութիւնս և պատկերս
Դ կտաւս:

Նաքովը և Յեսքայ լեալ ամաց 79 ծնան զԹա 3116 P. 3111
րայ: ԼՆՄԱՍԻԱ անուանեաց զլեառն մեծ Սասիս:
Յայնմ ժամանակի յայտնեցան ԼՆՄԱՂՈՒՆՔՆ, որ է կա-
նանց զինուորութիւնք յաղգէ Թորգոմայ, (որոյ) գտեալ
գժտութիւն Դ զաւրս՝ սպան զամենայն արու և արար
զօրս Դ կանանց, և եդ զաթոռն յԼՆԻՒԱՆ քաղաքի
և աւերէր զաշխարհ՝ ժողովեալ մեծասան Թագաւորք
բարձին զնա: Ի Բաբելոն Թագաւորեաց ԼՆՐՓԻՒԱՂԱՄ
ամս 58*) և Վ իլաւս աթուրեցի ամս 62: Շինեցաւ
Գամասկոս Յովսէէ՝ յորդոյ ԼՆՐԱՄԱՅ: Իսկ Գեղամ
շինեաց զԳեղարքունի և զԳառնի, և զԱիւնիք ետ
Սիսակայ:

*) P. 18.

«Շխարհի»
P. 3184 3186

Թարայ և Յեղնայ լեալ ամաց 70 ծնան զԱբրահամ: Իսկ Հարմայ և որդի իւր Աբրամ, որով ամենայն ազգք զմեզ «ընդ» անուանեն: Սա շինեաց զՄաժակ, որ յետոյ կեսարիա անուանեցաւ: Աստառաջին հարստութիւն Ազիպտացւոցն, Մենէս Թիւնացի և սորա եօթն որդիք ամս 258. սոցա վերջինն Պարեհ, զոր սպան Աղեքսանդր: Մեւքիսեդեկ քանանացի քահանայ Աստուծոյ շինեաց զԱրուսաղէմ: Իսկ Նինոս զԱթուր Նինուէ կոչեաց: Շինեաց Շամիրամ զԱնի Հայս, և հարթեաց զհող երկրին Ասորոց վասն ջրհեղեղաց և զԱբրահամ աշխատեցոյց ի գործն: Իսկ ի բազմանալ կոոյն առաքեաց Աստուած հողմ, և ցրուեալ գկուռսն կուտեաց ի տեղիս, և արար հողաբլուրս ի վերայ նոցա, զոր լիւն*) անուանեն: Օպս իմացեալ Շամիրամ շինէ բերդս ի վերայ նոցա. վասն այն գեգերին կախարդքն ի բերդս աւերս և ի բլուրս հողէ: Աբրահամու մօրն՝ Մալքաթայ և Սառային՝ Օմրութայ:

P. 3284 3286

Աբրահամ և Սառայ. սա հնգետասանամեաց խնդրեաց զԱստուած և ի վաթսուէն ամի ետես զԱստուած և ասէ. «ահա դառք զԱստուած, աւրհնեալ է տէրութիւնդ քո. և փառք քո լցցէ զամենայն երկիր»: Աթող նա զկինն ի Քաղդէացոցն և զորդին Ովրեստէս. յուծսուն և ի վեց ամին ծնաւ զԻսմայէլ ի Հաբարայ, յորմէ սերեցան Տաճիկք: Կղեմ ասէ, թէ յառաջ քան զԱբրահամ կայր Թլփատութիւն ի կողմանս հարաւոյ արուաց և իգաց. վասն այնր ի 99 ամին ետ նմա Աստուած ուխտ Թլփատել զարուս: Ի հարիւր ամին ծնաւ զԻսահակ. և ի 148 ամին առկին զԿենդուրայ և ծնաւ վեց որդիս՝ զԱմրան, զԱս-

*) Թիւն.

կան, զՅեկտան, զՄադիան, զԼաթոգ և զՍովիւն: Ի սոցանէ եւն Պաշլաւքն և Սոգքն, Խադայիքն և Թաթարն, որ է Սուշկ*): Եւստ Արայն գեղեցիկ սպանաւ ի Շամիրամայ:

Սահակ և Ուսաբեկայ լեալ ամաց 60 ծնան զՅեւաւ, յորմէ Լադովմայեցիք, որ արդ ասին Փռանկք, և զՅակօր, որ Խորայէլ կոչեցաւ: Եւստ Անուշաւանն արեւ հայրենեաց իւրոց՝ Հայոց, հրամանաւ շոյլն Շամիրամայ: Ի սոյնս թագաւորէ Արդիացոյն Խնաքօս, դուստր Ուլայ, և այլ 13 թագաւորք զամս 544: Իշխանացաւ յԱզիպտոս Ապիս, որ է Սարապիս, և աստուած կարծեցաւ: — Եւէմիս եգիտ զարհեստ բժշկութեան ի Սեմիիս քաղաքի:

3346

Յակօր եւ Իիա, Հռաքէլ, Բալլայ, Օւելիայ, 3434 P. 3438
ու թառնեալ ամաց լեալ՝ ծնան զՅուդայ և զեղբարս նորա: Փորոն թագաւոր Լազիպտացոց եգ օրէնս և դատաւորս: Եւստ՝ դուստր Կրօնոսի կոչեաց զաշխարհն Ատաիկէ: Եւստ Պարեա հայկազնն: Յովսէփ եօթնևտասնամեայ վաճառեցաւ երեքտասան ամ ի բանդին, 110 ամաց մեռաւ: Օձակօր մինչ ի թաղումն տանէին՝ զգլուխն ի վեր կալեալ օծեալ արծաւնին ողջոյն ետ:

Յուդայ ամաց 48 ծնաւ զՓարէս և զԱրայ ի Թաւմարայ: Եւստ Արթոկ: Եւ թագաւորեաց Աթենացոյն Կիկրոփս և այլ 38 թագաւորք զամս՝ 873: Սա շինեաց զԱթէնս անուամբ կնոջ իւրոյ, և զբնակիչս Սեմիացոց բերեալ՝ յԱթէնս բնակեցոյց. սերմանեաց զիմաստութիւն և զմէջերկրեայս Կապադոպիկիս անուանեաց: Եւստ էր Յովբ արդարն, 41 ամաց լեալ պատերազմեցաւ ընդ նմա սատանայ, 30 ամ ի վիշտս

3482 P. 348

*) P. Սուշկ.

կալով, եօթն ի հարուածս և 170 ամ յետոյ, որ եւ ամբ 248. և եհաս յաւուրսն Սոփսի: Ղ և ի 48 ամաց ծնաւ զԿահաթ: Կահաթ 63 ամաց ծնաւ զԼճրամ: Լճրամ եօթանասնամեայ ծնաւ զՍոփսէս:

P. 3539 3541 Փարէս լեալ ամաց 59 ծնաւ զԼզրոն: Լստ Օտէն: Քաջ պատկերագործն Ղիզաւ լայ. որ թուէր տեսողացն շարժուն գոլ պատկերին: Սենափթիս թագաւոր Լգիպտացոցն առնէր գետասոյզ զտղայսն երեք ամ:

P. 3597 3599 Լզրոն լեալ ամաց 58 ծնաւ զԼճրամ: Ութսուն ամ երկրագործութեան Խորայելի և 225 ամ ծառայութեանն: Սոփսէս տասնամեայ տուաւ յուսումն: Յանէս և Յամրէս, որք առին զորդիսն Խորայելի և տարան հնգետասանօրեայ ճանապարհ ընդ անապատն, և շինեցին դրախտ ինքեանց հընգետասան ամ և յԽորայելէ 980 տղայս զոհեցին դիւաց և հնազանդեալ զնոսա եղին պահապանս դրախտին, և ութսուն*) գեւք ոչ հնազանդեցան՝ մինչև կրկին 980 տղայս այլ զոհեցին, և ապա հնազանդեցան՝ բաց ի շաբաթ ամսոյ:

Գնաց Սոփսէս երկոտասան հազար զօրօք արազլօք և այծեմնօք յԵթովպիա, տասն ամ պատերազմեալ՝ էառ զաշխարհն և զթագուհին նոցա (Թերբս**): Լստ ասէն առ Դեւկալոնիւ ջրհեղեղ ի թեսաղիա, և առ Փայեթոնիւ հրայրեացք յԵթովպիա, և այլ բազում ապականութիւնք ի տեղիս տեղիս, որպէս Պղատոն ասէ: Տասն հարուածովք պատժեաց Սոփսէս զԼգիպտոս և զՓարաւոն: Ի հինգշաբաթի եհան զԽորայել և ի կիրակէ անցին ընդ ծովն: Լպելիմոս ասէ, թէ նոր լեզուաւ ասացին զօրհնեսցուքն:

*) P. 400.

**) P. ԹԵՐԵՄ.

Արամ 47 ամաց ծնաւ զԱմինադար: Լօթն ամիս շարժեցաւ Լգիպտոս, և ամենայն մարդ զգործն, յորում կայր՝ աստուածացոյց. զի ոչ ել զհետ Փարաւոնի: Ի նմին ամի կազմեաց զխորանն յօրինակ աշխարհի ամիսս եօթն ըստ եօթնօրեայ գործոցն Աստուծոյ: Տախտակքն ակնէին պայծառք և զիրն երկու զիմաց երեւէր: Յառաջին տախտակէն յերկրորդն է ամիսէ: Հարիւր քսան ամաց մեռաւ Սոփսէս և թաղեցաւ իւր գաւազանաւն:

Ամինադար լեալ 45 ամաց ծնաւ զՆայասոն: Քոյրն Նայասոնի Լգիսաբեթ տուաւ կին Լգիազարու քահանայի, յորոց ծնաւ Փենէէզ, որ ապրեցաւ 370 ամ: Դաւանոս եղբայր Լգիպտոսի յիսուն դստերօքն կոտորեաց զյիսուն որդիս եղբօրն իւրոյ. միայն մնաց Լինգոս իմաստունն՝ աչացեալն յամենայն կողմանց: Փիւնիկս և Կազմոս եկեալ ՚ի Փիւնիկէ արարին զիր Յունաց. ՚ի սոցանէ գտաւ թուականութիւնն, զի վաճառականք էին: Իսկ աստեղաբաշխութիւնն գտաւ ՚ի Օւրաստորա և ՚ի Քսարուստորա քաղաքացոց, զի երկիրն պարզ և անամբ է միշտ: Իսկ երկրաչափութիւնն գտաւ առ Լգիպտացիսն, զի Նեղոս գետ յամենայն ամի առողջանէ զերկիրն, և ասպանաքաւն ձողաչափ առնեն զանդս: Իսկ երաժշտականութիւնն գտաւ առ Թրակացիսն, զի ՚ի մէջ ծովուց են ուսան ՚ի հնչմանէ յուշկապարկաց: Իսկ Պրամիւթէս զգար և զկոճաւան եղիտ:

Նայասոն՝ քառասունեւ չորսամեայ ծնաւ զՍաղմոն: Եւ եկաց Յեսու իշխան յետ Սոփսիսի ամս 27, և 110 ամաց կոյս մեռաւ: Սա անցոյց զԽարայէլ ընդ Յորդանան. ձայնիւ էառ զԼըրիքով. սպան 29 թաղաւորս և զերկիրն Քանանու ձմիակաւ ետ որդւոցն

«շեռէն».

Իսրայելի: Աստ Տորք. — Իսկ Քանիդէս քանանացի եկն ՚ի Հայս:

3768

Սաղմոն երեսուն և հինգամեայ ծնաւ զԲոցոս ՚ի Հռաքարայ: Աստ Փիլարտոսն բարուախօս ամենայն կենդանեաց. և արիսպագոսն շինի յԱթէնս: Պոնթոնիէլ ամս 40: Աւովդ յերկուց ձեռաց յաջողուած: Եւ Սամեզար, որ սպան ՚ի Փղշտացոցն զհարիւր այր մաճիւն ամս 90: Աստ Հաւանակ, Վաշտակ, Հայկակ, Ամբակ, Առնակ: Ծառացէ Իսրայել այլազգեացն ամս 18:

3876

Բոցոս հարիւրևութամեայ ծնաւ զՈվբէթ ՚ի Հռութայ: Պերովրայ և Բարաք ամս 40. Պեդէոն ամս 40. սորա էին 70 որդիք: Աբիմէլէք ամս 3. Թովղայ ամս 23. Յայիր ամս 22: Աստ Շաւարշ, Նորայր, Վստամ, Կար, Պաակ: Ի Յոյնս Յովն սպարապետ Աթենացւոց, յորմէ Յոյնք անուանեցան: Իսկ ՚ի Հռոմ հարիւր իմաստասէրք ՚ի միում գիշերի երազ տեսին եօթն արեգակունս, և վեցերորդն պայծառ քան զամենայն, զոր Սաբիլէ թագուհին մեկնեաց ՚ի վերայ եօթն դարուցս. իսկ պայծառ դարըն, որ ծնաւ զՔրիստոս: Թագաւորեաց ՚ի Թեբայիդ Ապոլոն երաժիշտ, որ յերգելն շարժէր զքարինս: Այլ և Պեդաւլայ հիւսն և նկարիչ՝ զպատկերս զոր առնէր շարժուն թուեցուցանէր: Հերակլէս զԻլիոն աւերէ:

3977

Ովբէթ հարիւր և մի ամաց ծնաւ զՅեսսէ: Յեփթայի ամս վեց. սա զղուստրն իւր Եղիզի՝ իւր խաչ անուանեաց և զոհեաց Աստուծոյ: Եսերոն ամս 7. Իլոն ամս 10. Պարզոն ամս 8. Սամսոն քաջ ամս 20: Աստ Հրանգ, Բնձակ, Պլակ, Հորայ, Օւրմայր: Թագաւորէ Հռոմայեցոց Լնիաս և այլ թագաւորք 16 մինչև ցՈւոմիլոս, որ զՀռոմ շինեաց,

ամս 426: Ապա այլ թագաւորք վեց՝ ամս 207: Ապա
հիպատքն, բրուտեանքն, ռամկապետքն, դիկտատորքն,
հիւպատքն, մինչև ՚ի Վայիոս Յուլիոս ամս 460. և
այլ ևս 46 ամբ:

Յեսսէ հարիւր երեսունամեայ ծնաւ զՊաւիթ 4107
արքայ: Սեռաւ Օլես, որ է Արամազդ, ՚ի կրիակէ
880 ամաց: Փիլիմոն արար դասս երաժշտաց և պա-
տկերս շարժունս: Ամազար դատաւոր ամս 40: Հեղի
քահանայ և որդիք իւր ամս 20: Վերեցաւ տապա-
նակն յայլազգեաց ամիսս եօթն: Սամուէլ մարգարէ
և Սաւուղ ամս 40:

Պաւիթ արքայ ամս 40 և մեռաւ 70 ամաց: Աստ 4147 P. 4165
Պերճն բաղմակեաց: Պաւիթ քսանամեայ սպան զՎո-
ղիաթ, և ՚ի տասներորդ ամի թագաւորութեանն իւրոյ
եհան զտապանակն ՚ի տանէն Աբեղգարայ: Քահանայ
Աբիաթար, մարգարէք՝ Պաղ, Ասաի, Նաթան: —
Արար (Պաւիթ) զՎատացիսն 24 դասս սաղմոսաց
առաջի տապանակին:

Սողոմոն ամս 40. սա ՚ի չորրորդ ամին շինեաց 4162 P. 4169
զտաճարըն սքանչելատեսիլ և կարգեաց զդասս Վե-
տացոցն: Այլ մի Աբգամանոս անուն ՚ի Տիւրոսէ
լուծանէր ամենայն առակս Սողոմոնի, և ինքն առ-
նէր այլ առակս, որով տարակուսէր Սողոմոն: Աստ
էին իմաստասէրքն Հոմերոս և Խիոդոս, մարգարէք՝
Սաղոմկ, Աբիայ, Սամայ, քահանայ՝ Սաղոմկ, արար
զերգեոնն:

Ի որովամ ամս եօթնևտասն: Տասն ցեղք Խարայելի 4186
թագաւորեցուցին զԱրեբովամ զորդին Նաբատայ ամս
22: Այլ Սոսակիմ եգիպտացի և կողոպտեաց զտաճարն:
Սարգարէք՝ Աուդ, Յովա, Յովէլ, Աղարիա, Անանիա:

Աբիայ ամս երեք՝ Խարայելի. Նաբատ՝ ամս երկու
կարճաւրաց: P. 4189

21
4230

Լսաց ամս 41՝ Խորայելի. Բայաս ամս 24. Լսաց ամս 2. Օլամրի ամիսս 7. Լճրի ամս 12. — սա զնեաց զլեառն Սամիրոն, շինեաց քաղաք և անուանեաց Սամարիա, յետոյ կոչեցաւ Սերաստիա, որ է Մամլուղ:

4255 Յովսափաթ ամս 25՝ Խորայելի. Լքայար ամս 22. Ոքողիա ամս 2: Մարգարէք՝ Լղիա, Լղիսէէ, Յեսու, Ողիէլ, Միքիա՝ որդի Յիմղայ:

4262 Յովրամ ամս 8՝ Խորայելի. Յովրամ ամս 12՝ Խորայելի. յեօթներորդ ամին վերացաւ Լղիա հրեղէն կառօք յերկինս:

4271 Ոքողիա ամ մի: Գողողիա, մայր սորա, ամս եօթն Խորայելի. Յէու ամս 28. — սա կոտորեաց զեօթանասուն որդիսն Լքայարու: Մարգարէք՝ Լզարիա, Յովնադար՝ որդի Ուաբաքիմայ, որ այժմ են յերկրին երանելեաց: Կարփեդոն քաղաք շինեցաւ Ղփրիկէ:

4311 Յովաս ամս 40, քահանայ Յովիդայ, որ եդ վկորբանն ՚ի տաճարին և եկաց ամս 130՝ Խորայելի. Յովաքաղ ամս 17:

4340 Լմեսայի ամս 29 Խորայելի. Յովաս ամս 16. Յերամ ամս 41:

4392 Ողիա ամս 52: Լլ Թագղաթբասար և գերեաց զՅուդայ և զԼորուսաղէմի մեծ մասն, և այս սկիզբն գերութեանն Խորայելի: Ի 49 ամին Ողիայ եղաւ առաջին ոլումպիսոյն: Խորայելի՝ Օլաքարիա 6 ամիս, Սելում 45 օր. Մանայեմ ամս 10. — սա ետ զմի յոսկի երբնջոցն սակս հարկի՝ Փուայի արքայի. Փակէէ ամս 10: Մարգարէք՝ Լնանիա, Ովսէէ, Լմուս, Յովէլ, Լսայի, Յունան, Նաուում: Լստ Թագաւորէ Մարայ Վարբակ և այլ 8 Թագաւորք ամս 270. սոցա վերջինն Լժդահակ էր, զոր սպան Տիգրան հայ: Ի սոյն աւուրս Թագաւորեն Քաղդէացիքն, որ Բաբելա

ցիք կոչին: Փռւայ (և այլ) երեքասան թագաւորք զամս 200 մինչև ԳՊարեհ Աշաւիր, զոր սպան Տիգրան: Աստ թագաւորեն Սակեդոնացիք, Կարանոս և այլ 40 թագաւորք զամս 647: Սոցա վերջինն սուտ Փիլիպոսն էր: Պարծեալ թագաւորեն Լիդացիք, Արգեսայ և ինն թագաւորք 230 ամ:

Յովաթամ ամս 16՝ Խորայելի. Փակէէ ամս 20. Աբազ ամս 16. Ովսէէ ամս 9: Աստ գերեաց Սաղմա նասար զԽորայել և եբարձ զթագաւորութիւնն: Սարգարէ՝ Սիքիա յերկոտասանիցն: Խորայելի կացին թագաւորք 19 զամս 250: Առաքեաց Սաղմանասար չորս ազգս կառօք իւրեանց պահապանս Սամարիայ. իսկ ՚ի սատակել զնոսա գազանացն առաքեաց զքահանայն Լզր և զՏինգ զիրս Սովսիսի ասորերէն:

4408

P. 4424

Լզեկիա ամս 29: ԼԼ Սենեքարիմ ՚ի վերայ Հրէաստանի էառ զերկիրն և սատակեցաւ 185 հազարաւն: Ռոմիլոս զՀռոմ շինեաց և Բիւզաս իշխան զԲիւզանդիոն, զոր յետ 970 ամի Կոստանդիանոս մեծապէս շինեաց: Աստ Արբունն:

4453

Սանասէ ամս 55. սա ասաց «զտէր ամենակալն» ՚ի Նինուէ ՚ի գերութեանն և արձակեցաւ: Աստ Բազուկ: Ամովս ամս 12. Յովսիա ամս 31: Աստ Հոյ, Յուսակ: Սարգարէք՝ Խողզիայ, Լրեմիա, Ասփոնիա: Աստ Տուրիթ և Տուրիա՝ փեսայ Հռաքուէլի:

4508

4551 P. 4553

Յովաքազ ամս 3. զսա գերի տարաւ Նաքաւով Փարաւոն կաղ: Աստ Կայպակ, Ակայորդի: Լզիակիմ որ և Յովակիմ ամս 12: Նաբուգոդոնոսոր զՀրէաստան հնազանդեաց և հարկ եղ: Յովակիմ, որ և Յեքոնիա՝ ամս 3: Աստ թագաւորէ ՚ի Հայս Պարոյր առաջին և այլ 19 թագաւորք. — սոքա բարձան յԱղեքսա-

P. 4566

P. 4569

Մշակութիւն

P. 4580

նորէն : Սարգարէք՝ Ռարուք, Սատթանի, որ և Սեդեկիա ամս 11 : Հայոց՝ Հրաջեայ, Վրաց առաջին թագաւոր Փառնաւազ, որ ՚ի վեց լեզուէ արար զվրացերէնն, նա և զգիր նորա : Լին Նաբուքոդոնոսոր պաշարեաց զԼըուսաղէմ և էառ զնա, և կուրացոյց զՍեդեկիա. և յետ եօթն ամսոց Նաբուքարդան դա՛հապետն այրեաց զտաճարն :

P. 4636

Յեքոնիա 37 ամ ՚ի բանտին ՚ի Ռարելոն ծնաւ զՍաղաթիէլ : Յուծն ամի գերութեանն մարգարէք՝ Պանիէլ՝ երեք մանկունք, Լզեկիէլ. իսկ ՚ի 38 ամի գերութեանն մարգարէք՝ Լնգիա, Օւքարիա, Լմրակում, Սաղաքիա, Սաղաթիէլ, Լզը, որ Հոգւով սրբով գրեաց ՚ի մտաց զամենայն գիրս աւրինաց և մարգարէից : Իւմարովդաք արքայ եհան զՅեքոնիա ՚ի բանտէն, զհետ նորա Ռադտասար, որ ետես զձեռնն հրեղէն, որ գրեաց յորմն գերիս գիրս՝ մանէ, թակեղ, փարիս զոր մեկնեաց Պանիէլ, որ և ետես զտեսիլ չորից գաղանացն : Լստ Փառնաւազ, Պաճոյճ, Կոռնակ : Քիրամ արքայ Նուրայ եկաց ամս 30. սա էր յաւուրս Պաթի :

P. 4692

Սաղաթիէլ լեալ ամաց 56 ծնաւ զՕօրաբաբէլ : Լստ յերկրորդում ամի Պարեհի մարի լցաւ առաջին եօթանասներորդ ամ գերութեանն, և արկաւ Պանիէլ ՚ի գուք զառաջինն և ետես զտեսիլ եօթներորդաց եւթանասնից : Լստ Պարեհ Լըշամայ, առ որ գրեաց Օօրաբաբէլ, եթէ քան զամենայն զօրաւոր ճշմարտութիւնն է : Լստ Կիւրոս պարսիկ զամս երեսուն : Սա սպան զերիս մանկունսն, և կրկին արկաւ Պանիէլ ՚ի մէջ եօթն առիւծոց ՚ի գուքն : Կիւրոս ետ ցՍաղմանասար հանգերձապետն Յուդայ զ5469 անօթս օսկեղէնս և արծաթեղէնս ՚ի սպասուց տաճարին, և զհինգ բիւրս ՚ի Հրէից արձակեաց ՚ի 17

ամի թագաւորութեան իւրոյ, որք եկեալ հիմն արկին տաճարին. բայց անկատար մնաց վասն շրջակայ աղ-
գացն: Իսկ յ30 ամին Վ իշտասպէն եւ Օօրաբաբէլ
յԼրուսաղէմ եւ շինեաց զտաճարն զամս չորս. եւ
աստ լցաւ երկրորդ եօթնասուն ամ դերութեանն
Խորայելի եւ սկսան եօթներորդքն Ղանիելի: Ի Օօ-
րաբէլէ ցՅուդայ Մակարէ 332 ամք են. Ի Յուդայէ
ցԾնունդն Քրիստոսի 151 ամք: Եօթներորդքն Ղա-
նիելի եօթնասուն եւ կէս ամք են: Իսկ մի կէսն
Քրիստոսի 34 ամք են *): Քահանայ՝ Յեսու, որդի
Յովսեփեկեայ: Տմուրիս բամբիշն Մասագեցոց սպան
զկիւրոս: Իսկ Յուդիդ բեղաղուացի սպան զՀողե-
փեռնէս թաթար թուրք:

Օօրաբաբէլ լեալ ամաց 56 ծնաւ զԱբիուդ: 4680
Աստ Արտաշէս երկայնաբազուկ, որ Ի հինգերորդ
ամին իւրոյ առաքեաց զԼազր քահանայ շինել զպա-
րիսպն Լրուսաղէմի. աստ Լազր որոշեաց զՀրէայսն եւ
զբաբելացի արս եւ կանայս: Իսկ Ի քսաներորդ ամին
արձակեաց Արտաշէս զՆէեմի տակառապետն օգնական
Լազրի: Սա եգիտ զհուրըն Ի ջրհորին, որ վառեցաւ
տիղմն յետ 70 ամաց: Աստ Մուրթքէ հաւատարիմն
եւ Լաթեր փոքրիկ աղբիւրն: — Վայ զհաման ամա-
ղեկացին: Քահանայք՝ Յակիմոս եւ Լազարիսոս: Աստ
Փառոս, Հայկակ, Լրուանդ, Տիգրան, Բաբ:

4727 P. 4725

Աբիուդ լեալ ամաց 45 ծնաւ զԼազիակիմ: Աստ
Տիգրան, Վահագն, Առաւան, Ներսէհ: Քահանայ՝
Յուդայ:

Լազիակիմ լեալ ամաց 60 ծնաւ զԱղոյլր: Աստ
Օարեհ, Արմոգ, Բագամ, Վան, Վահէ, զոր սպան
Աղէքսանդր:

4787 P. 4785

*) P. 5. նշ. մՏ.

աշխարհի.

Լիւր լեալ ամաց 32 ծնաւ զՍաղովի:

P. 4824 4826

Սաղովի լեալ ամաց 31 ծնաւ զԼ. քին: Քաջա-

P. 4855 4857

նայք՝ Յովհաննէս, Յադղութ: Լ. ստ Պղատոն և Լ. րի-
ստոտէլ ստադիրացի. իսկ Լ. զէքսանդր մակեդոնացին
տիեզերակալեաց և զերեսուն և հինգ թագաւորս կորոյս
յաշխարհէ. Սակեդոնացոյ 40 թագաւորք են յետ և
յառաջ Լ. զէքսանդրի զամս 647: Լ. ստ երկու թա-
գաւորք ասիացւոց՝ Լ. նտիգոնոս ամս 18 և Վեմետրոս
ամս 17: Բնդ սոսին թագաւորեցին Պտղոմեանքն
յԵգիպտոս, որք ասպարիզօք չափեցին զերկիր՝ զբնա-
կութիւն մարդկան. 12 թագաւորք ամս 296:

4889

Լ. քին լեալ ամաց 34 ծնաւ զԼ. զիուդ. քաջա-
նայք՝ Ոնիա, Սիմէոն արդարն, Լ. զիազար: Լ. ստ 72
թարգմանիչքն հրամանաւ Պտղոմեայ զգիրս Լ. բրայե-
ցոցն ՚ի յոյն լեզու փոխագրեցին: Սիմէոն ծերունի:
Լ. ստ թագաւորէ Լ. սորոց և վերին կողմանցն Բա-
բելացոյ Սելևկիոս ամս 38. թագաւորք 17 զամս 244.
՚ի սոցանէ ապստամբեաց Լ. ըշակ քաջ ՚ի Բահլ քա-
ղաքէ ամս 31. թագաւորք 13 զամս 454:

4919

Լ. զիուդ լեալ ամաց 30 ծնանի զԼ. զիազար. քա-
ջանայք՝ Մանասէ, Ոնիայ, Շմաւոն, սորա որդի է

P. 4912 4981

Յեսու Սիրաքայ խրատագիր՝ նմանեալ Սողոմոնի:

Լ. զիազար լեալ ամաց 62 ծնաւ զՄատթան. քա-
ջանայք՝ Ոնիայ, Յեսով, Մենեղաւոս, Լ. կիմոս. առ
սոքօք Լ. նտիգոնոս թագաւոր բռնադատէր զՀրէայսն
թողուլ զօրէնս. յորմէ չարչարէին Լ. զիազար ծեր
քաջանայ և եօթն որդիքն թողասայ և Շմաւոնի՝
Լ. կար, Մակար, Խորէն, Խորսէն, Լ. մինադար, թա-
րսիս և Պադիգէ. առ որովք Մատթան քաջանայ ՚ի
Սովդէիմ գեղջէ և Յուդա Մակարէ և վեց եղբարք
նորա զինեալք և սաղաւարտեալք հալածէին զգօրս
Լ. սորոց: Լ. ստ Լ. ըտաշէս, Լ. ըշակ մեծ, որ թագաւ-

որեցոց շացոց զեղբայր իւր Վաղարշակ ամս 22.
մեռեալ ՚ի Սճբին :

Մատթան լեալ ամաց 38 ծնաւ զՅակոբ. քահա- 5020
նայք՝ Յովնաթան ամս 10. Շմաւոն ամս 9: Աստ
Վաղարշակ թագաւորէ ՚ի շայս. թագաւորք 26
դամս 562:

Յակոբ լեալ ամաց 60 ծնանի զՅովսէփ. քահա- 5080
նայք՝ Սիմէոն ամս 8. սա առաքեաց ՚ի շոտմ վահան
ոսկի և ետ բերել տախտակ պղնձի ՚ի նշան ուխտի.
շիւրկանոս ամս 26. Արիստաբուլոս ամ մի: Սա ՚ի
վերայ քահանայութեան թագ եղ: Աստ Արշական,
Արշանակ, Արշէգ. իսկ ՚ի շայս՝ Արշակ, Արաաշէս,
Տիգրան, Արտաւազ սակաւակեաց:

Յովսէփ աստուածահայրն 41 ամաց էր, յորժամ 5198
ծնաւ ՚ի Մարիամայ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ՚ի
Իւթղէհէմ: Քահանայք՝ Յոհաննէս ամս 27. Աղէք
սանդրա կին ամս 9. շիւրկանոս ամս 34: Ապա
թագաւորէ շերովդէս պլաղղի, յորոյ յերեսուններկու
ամին ծնաւ Քրիստոս, Աւգոստոսի 42, Արշաւրայ 21:
Շացոց Արշամ, որ հարկեաց շոտմայեցոց, և Արդար:

ՅԱղամայ մինչև ՚ի ջրհեղեղն են ամք 2262 *).
անտի մինչև յԱբրահամ ամք 1019. անտի մինչև
յԵլսն Խորայելի յԱդիպտոսէ ամք 430. անտի մինչև
՚ի Սողոմոնի շինած տաճարին ամք 480. անտի մինչ
՚ի Օօրաբարելի շինած տաճարին ամք 477. անտի
մինչև ՚ի ծնունդն Քրիստոսի 530. միանգամայն ամք
5198.

*) P. 2242. անտի յաշտարէն — 525. անտի յԱթրուհամ ամք 417.
անտի յԵլսն Խորայելի — 505. անտի Տէկչև ՚ի Սողոմոնի շինած
տաճարին — 480. անտի ՚ի Օօրաթաթելի շինած տաճարին 511.
անտի ՚ի Զնու-նդն զրէհոտի — 518. Դեանգամայն ամք 5198. Եւ — (?)
չէլի՝ ՚ի Զնեգիւնի զրէհոտի ՚ի Լայ լի — ամք 553.

Մինչև ցայս վայր առաջնորդ ունելով զնախապետս
և զթագաւորս՝ շարացարեցի ՚ի նոսա զպիտանիսն պա-
տմութեանցս, համառօտելով զմի ՚ի հազարաց. իսկ
յայսմ հետէ անկայ ՚ի ծուփս խորհրդոց, զի ամենայն
աշխատութիւնք մեր վասն Հայաստան ազգիս և աշ-
խարհիս պատմութեանց են. սակայն զի ոչ են ՚ի բնէ
ինքնակալ իշխանք և թագաւորք մեր, հարկ է զի
ընդ որոց ձեռամբ անկեալ կան, զնոյրուն թագաւ-
որսն շարացարել, որպէս զի մերն ամբողջ կալցի զկա-
րգն: Արդ որպէս ՚ի սկզբանն ՚ի Հայկայ հետէ հնա-
զանդեցան Հայք Ասորոց, յետոյ Մարաց, Պարսից,
Մակեդոնացոց, Արշակունեաց, Տաճկաց, Թուրքաց
և այժմ Թաթարաց, սոյնպէս և երբեմն Հռովմոց,
յետոյ Յունաց և այժմ պարտ է զՀռոմս կարգաբա-
նել և զՊարսիկս:

Միաժին Որդին ՚ի Հօրէ՝ եղև միաժին որդի ՚ի մօրէ՝
ի Մարիամայ աստուածածնէ: Ութօրեայ թլփատեալ
ի բազուկս Յովսեփայ ՚ի Օւփարիայ քահանայապետէ,
քսոտանօրեայ ՚ի տաճարն ընծայեալ՝ ՚ի Սիմէոնէ և
յԱննայէ գոհաբանեալ, որպէս ՚ի մոգուցն պատա-
րագօք պատուեալ, երթեալ յԱդիպոսս և 500 բիւր
կուսս կործանեալ, և զպալասանին պատճառն պա-
տմութեան իւրոյ թողեալ՝ դարձեալ և ՚ի Վալիլիա
սնեալ, երկօտասանամեայ ՚ի տաճարին վարդապետեալ,
երեսնամեայ ՚ի Յորդանան ՚ի Յովհաննէ մկրտեալ, և
ծիրանի բոցաբորբ բարբառով ՚ի Հօրէ և յարիխախա-

ղաց աղանակերպ Հոգւոյն վկայեալ, ՚ի Սոռնորայ
ընդ սեռս սատանայական մըցեալ և յաղթեալ և նշա-
նօք բաղմօք բարեհաջակեալ, երկոտասան և եօթա-
նասուններկու աշակերտս ընտրեալ և նոքօք զտիե-
զերս աշակերտեալ, ՚ի խանդայող Հրէից խաչեալ,
և ՚ի Յովսեփայ թաղեալ, զդժոխս աւերեալ և զորս
հաւատով զնա ծանեան աղատեալ, ո՞ մարդ մեղաւոր
ած պաշտեցեալ և ջ կախարդ անզեզջ մնացեալ. զնոսա
ոչ աղատեալ ինքնիշխանութեամբ յարուցեալ և
յայտ յանդիման յերկինս վերացեալ, զՀոգին սուրբ
յառաքեալսն առաքեալ, որք զերեսուն հազարս աշա-
կերտեցին ՚ի Հրէից և ապա ընթացան յոլորտս տիե-
զերաց և զարձուցին զազգս մարդկան ՚ի խաւարէ
կռապաշտութեան ՚ի լոյս աստուածգիտութեան:

Թագաւորին յաւիտենից մատուցին մողքն զընծայս
խորհրդոյ, Մեւքոն պարսիկ, Վարասպար հնդիկ,
Բաղտասար արապ: Առաքեաց Աբգար առ Յիսուս
գիր աղաչանաց, և նա առաքեաց նմա զսրտակերն իւր՝
նկարեալ ՚ի դաստառակի, զոր յետոյ Նիկիփոր տա-
րաւ ՚ի Կոստանդնուպօլիս:

P. 34

Խաչի Յիսուս յԱրուստղէմ վան մարդկան:
Փիլոն իմաստասէր և Վալիանոս բժիշկ:

34 P. 41

Բառնարաս*) զԱնտիոք զարձոյց. Սատթէոս գրեաց
զաւետարանն յԱրուստղէմ եբրայեցի բարբառով:

39

Սոֆն զոր ասաց Ագաբոս. Սարկոս գրեաց զաւե-
տարանն յԱղէքսանդրիա լատին լեզուաւ:

49 P. 48

Ղուկաս գրեաց զաւետարանն ՚ի Հռոմ և աւա-
րտեաց յԱնտիոք ասորի զրով. զՅակոբոս սպանին
Հրէայքն և զխաչն Քրիստոսի թաղեցին: Ներոն
զՊետրոս և զՊօղոս սպան ՚ի Հռոմ:

56

*) P. Պետրոս.

արեւմտեան

P. 72 70

Վեպապախանոս կոտորեաց զՀրէայսն և երարձ
զքահանայութիւնն և զթագաւորութիւնն :

P. 86 96

Յովհաննէս զրեաց զաւետարանն յառաջ ՚ի Պա-
տմոս, յետոյ յԱփեսոս յունարէն :

P. 132 89

Արտաշէս շինէ զԱրտաշատ : Սեկունդոս լռակաց
խմաստասէր : Առաջին ժողով Նիկիոյ. որ զՍաբէլ
նզովեաց : Ակիւղաս, Սիմաքոս, Թէոփորիտոն : Հի-
նգերորդ թարգմանութիւն գտաւ յԱրիքով. վեցերորդ
թարգմանութիւն գտաւ յԱմաւոս. եօթներորդ թա-
րգմանութիւն արար Որոգինէս վեցիջեան :

P. 291 287

Թագաւորէ Տրդատ և չարչարէ զսուրբն Վրիգոր
ամս երկուս, և արկանէ ՚ի վիրապն ամս 13. և ինքն
սպանանէ զսուրբ Հռիփսիմեանս ոգիս 36 և հարեալ
բարկութեամբ ՚ի Տեառնէ՝ լինի խոզ աւուրս 75 և
բժշկի հոգւով և մարմնով ՚ի ձեռն սրբոյն Վրիգորի՝
որդոյ Անակայ և Ոգոհեաց : Չեռնադրի սուրբ Առ-
սաւորիչն կաթուղիկոս ամենայն արևելից և հիւսից,
և բերէ ՚ի Հայս զնշխարս Յովհաննու և Աթանա-
զինեաց՝ աների իւրոյ և դնէ ՚ի յիննակնեացսն և տայ
զաւելին ՚ի ձեռն Օլենորայ եպիսկոպոսի : Նա արար
զՏարոնոյ Պատմութիւնն, և Ագաթանգեղոս զՀայոցն :

Հաւատան յԱստուած Վիրք և Միհրան թա-
գաւորն ՚ի ձեռն Նունեաց : Ուռնայր թագաւորն, և
ամենայն Աղուանք ՚ի ձեռն սրբոյն Վրիգորիսի, նոյ-
նպէս և մեծն Կոստանդիանոս ՚ի ձեռն սրբոյն Սե-
ղբատրոսի :

Արթան Տրդատ և սուրբն Վրիգոր ՚ի Հռոմ ՚ի
տեսութիւն նոյա եօթանասուն հազարօք. դնեն ուխտ
ընդ միմեանս երկու արքայքն՝ զարիւն Քրիստոսի
խառնել ՚ի մեղանն, զի մի զրժեսցեն : Լատուն Հայոց
զձախ Անգրէի և Արուսաղէմ զսուրբն Յակոբ տեղի
իջևանի և զսնարից կուպայն և կանթեղ մի ՚ի վերայ

գերեզմանին Քրիստոսի: Իսկ իջումն լուսոյն խնդրուածք է նրա լուսաւորչի: Իսկ ՚ի դառնալն ՚ի Հայս հարկանէ Տրդատ զՀոնն ծոպանաձիգ, շինէ զբերդն և զսարաւոյթն Պառնոյ, աւերէ զՅեկրատան, և շինէ զՊապրէժ:

Վոզոյն Նիկիոյ 318 հայրապետաց, որք նշովեցին 325 P.330
զԱրիոս: Վիւտ խաչին յԱրուսաղէմ ՚ի Հեղինեաց: Շապուհ յարոյց հալածանս եկեղեցւոյ յարեւել: Հովիւք թաղեցին զսուրբն Վրիգոր: Արեւումն սուրբ խաչին յԱրուսաղէմ յաւուրս Կիւրղի:

Անգրէաս զշարագրութիւն տոմարացն յօրինէր 352 P.354
զերկհարիւրակն: Շինէ Խոսրով զՊուին: Սուլսէս և Պանիէլ 3870 սրբովք կատարին ՚ի Վիգատիայոն: Արտեմի ընթերցուածն: Պապ և Աթանագինէս կանամբք և որդւովք ըմպէին յեկեղեցւոջ, հուր անկեալ ՚ի վերուստ անդրնդասոյղ արար զնոսա զամենեսին:

Սուրբն Ներսէս կարգեաց ՚ի Հայս 900 իշխանս 366 P.370
բարձի, չորս հարիւր եպիսկոպոսունս և երկու հազար վանս: Արեւցան զօրք հրեշտակաց՝ դնալով ընդ երկինս: Աստ աստուածաբանն, Նարսեղ, Նիւսային, Ապիփան, որ յայանեաց զաղանդս մինչ ՚ի Քրիստոս և ՚ի Քրիստոսէ մինչև ցինքն:

Վոզոյն Կոստանդնուպօլսի 150 հայրապետաց, որք 381 P.396
նշովեցին զՍակեգոն: Ծնաւ յԱնտիոք մանուկ մի մուրվօք, չորսոտանի և չորսձեռնի: Վերութիւն մեր ազգիս ՚ի Շապհոյ և օսկերաց թագաւորացն:

Տեսանէ սուրբն Սահակ զտեսիլ ապագայիցն: 402 P.410
Յեմաւուս ծնաւ տղայ ք գլխի դձեռնի. ք տարի ապրեցաւ և դձ օրով մինն մեռաւ յետոյ: Աստ Ոսկի բերանն, որ արար երկոտասան հազար ճառս, որ են ութ հարիւր գիրք: Յայտնեցան նշխարք նախաւ վկային ՚ի ձեռն Ղուենկիանոսի քահանայի: Աւթաղի

Եղէքսանդրացի յօրինեաց զցանկ առաքելոյն և զգործոյն: Թագաւորքն Յունաց և Պարսից բաժանեցին զաշխարհս մեր ՚ի վերայ ինքեանց:

P.424 423 Սկիզբն դպրութեանց հայ զրոցս ՚ի ձեռն սրբոյն Սահակայ և Ս'եսրովայ, որք վաթսուն աշակերտօք աշխատեալք թարգմանեցին զամենայն Հին և Նոր կտակարանս: Կատարեցան աշակերտքն Սաշաոցի յԼսաղաբլուրն:

P.438 431 Ժողովն Լաիեսոսի երկու հարիւր եպիսկոպոսաց, որք նդովեցին զՆեստոր: Սուրբն Սարութայ շինէ զՍուֆարղին և ժողովէ զ285000 սրբոց նշխարս:

P.460 449 Ժողովն Լաիեսոսի վասն Փլաբխանոսի: Սովսէս հայոց պատմագիրն: Արն Պարսամ որ 54 ամ ոչ նստաւ.

452 Բարձաւ թագաւորութիւնն Երշակունեաց և քահանայապետութիւն յազգէ սրբոյն Գրիգորի: Վերափոխումն նշխարաց Ասկերերանին: Յայտնեցան Լնա նիայքն ՚ի ձեռն Սալխութայ: Շինէ Լնատու զՎարնոյ քաղաքն հրամանաւ փոքուն Թէոդոսի:

P. 472 Ժողովն քաղկեդոնի վեց հարիւր երեսունի վեց եպիսկոպոսաց, որք նդովեցին զԱւտիքէս: Գիւտ զլիսոյ կարապետին յԱմեսիա: Կատարումն սրբոյ Վարդանանց: Հրայրեացք ՚ի Կոստանդնուպօլիս ՚ի ծովէ մինչև ՚ի ծով: Մին ամիս օգդ փոշի տեղեաց թիզ մի. ՚ի բազում տեղիս հուր վայթեցաւ և փողանման ամպ լուսաւոր երևեցաւ զաւուրս քառասուն: Սուրբ Շուշանիկ նահապետեցաւ և Լնդրէաս զՆուկեայ խաչն ՚ի Սպեր տարաւ: Պարտաւ շինեցաւ ՚ի Վաչէէ արքայէ:

500 Եգիտ Գառնիկ զնշխարս սրբոյն Գրիգորի: Սուրբն Թաթուլ և Վարոս և Թովմաս: Պաւի կաթողիկոս պարսից: Պիղծն Բարձումայ, որ զ7700 եկեղե-

ցականս կոտորեաց : Վախթանկ վրաց թագաւորն
 զՏփիսիս շինեաց : Սուրբն Սիմէոն սիւնականն : Աստ
 Վաչագան զնշխարս սրբոցն դասնէր, և 365 եկեղեցիս
 շինէր : Սուրբն Շուփհաղիշոյ : Լաղիշէ և Ղազար
 ժամանակագիրք : Նիկոպօլիս և Նիկոմիդիա կործա-
 նեցան շարժամբ : Աստ սուրբն Լըիցակ : Տեառնթագ
 և Վասակ և Վահան կատարին : Յակոբ սրճեցին
 արար 700 ճառս :

Կաւառ 400 կոյս աղջիկ զոհեաց Ողի կոոց իւրոց :
 Հուր անկեալ յԱնտիօք պրեաց զարքունիսն և վեց
 օր ոչ շիջաւ : Գիւտ նշխարաց թագէտսի առաքելոյն
 և Սանդրխտոյ կուսին ՚ի ձեռն Կիրակոսի : Բարսեղ
 ծոնն յաւուրս Ներսէսի շինողի, որ եօթն անգամ
 ետես գլխիստոս, սա սրբազրեաց զշարականոցս, որ
 ծոնընտիր կոչեցաւ : Մարգամազ սաստիկ : Անյայտ
 եղև ջուրն սելովամ յԱրուսաղէմ հնգետասան ամս :
 Հուր երկնային պրեաց զբալբաք : Լրեւեցաւ ՚ի
 Կիլիկիա կին մի, որ գիրկ մի երկայն էր քան զամե-
 նայն մարդ, անկեր և անխօս, և ՚ի կուղպական մի փող
 առնոյր, եկաց բազում ժամանակս և անյայտ եղև :
 Եղաւ երկհարիւրեակն Անգրէասաց ՚ի մարտի 25 և
 յապրիլի 4 չկարացին գնալ, ուր սկիզբն էր, զի ինն
 լրմունք ՚ի մէջ էին : Ապա խափանեցան և իմաստունք
 ժամանակին կարգեցին զթուական Հայոց :

520 P. 530

P. 553

Ահիզբն թուականին Հայոց :

552 }
P. 553 A. 1.

Սրբոյն Մովսէսի կաթողիկոսի հրամանաւն՝ Տա-
 րոնացին Աթանոս ՚ի Վլակայ վանաց արար զտոմար
 Հայոց : ՚ի պլիթ թվին ասորոց, և զմէթ թվին երբա-
 յեցոց և յիթ թվին Հոռոմոց և ՚ի զիթ թվին եգիպտա-
 ցւոց, և ՚ի Ժ թուին եթովպացւոց և ՚ի... թվին
 արաբացոց, ... թվին մակեդոնացւոց, ՚ի Կ թվին Հայոց,
 սկսու թուականն տաճկաց :

- A. 10 Սուրբն Սուրբի ի Յուստիանոսէ հիմնարկի: Յիդաի-
բուզիա նահատակն: Զըհեղեղն զՈւռհայ տանի: Ութն
ամսով և շէթութիւն: Տէր Աբաս կաթողիկոս Աղուա-
նից ի Ղարբանդայ ի Պարտաւ գայ և դնէ զաթոռն:
A. 14 Աղաւ հինգհարիւրեակն յԱղէքսանդրիա յԱսայ և
յայլ 36 զիտնաւորաց, (յորում) զոր իռիոնն պատա-
ռեաց: Դարժ ահագին ընդ ամենայն աշխարհ. տա-
րաժամ մահ և կայծակն ի կողմն հիւսիսոյ. վայ զԱն-
տիոք: Աջ աստուծային երևեցաւ ի սուրբ մատրանն
և ի սուրբն Սիոն աստուածածին՝ Յիսուս ի գրկին:
Չար և դառն ժամանակ. հինգ հազար աղջիկ քրիս-
տոնեացք կամաւ անկան յԱթլ գետ, զի առ խաքան
տանէին: Կենդրացիքն կոտորեցան ի Ռորահարէ
հրէէ: Իշխանք հայոց ապստամբեալ ի Պարսից՝ ձեռն
ետուն ի Յոյնս: Խաւարեցաւ արեգակն ժր՝ ամիս: Ի
Պայիոսէ*) մինչև ցլեաինն Յուստինոս 50 թագաւորք
A. 30 փռանկք էին, իսկ ի Տիբերէ և այսր թագաւորքն
հռոմ լինէին:

571 Վարդան Մամիկոնեան սպանանէ զԽոսրով պա-
րսիկ իգամոլ և ինքն գնաց ի Կոստանդնուպօլիս, և
հինգ գրիւ արծաթոյ գնէ զարևելեան դուռն սուրբ
Սուրբին: Վրիգոր և Վրթանէս վարդապետք ի Յոյնս
գնացին. իսկ քաջաբան Ասորիք ի Հայս եկին՝ և
երկոքինն ոչինչ օգտեցան:

Սմբատ Բագրատունի գնաց ի Վրկանք, որ է
Սագաստան, և գտանէ հայք մոռացեալ զլեղու, և
կարգէ եպիսկոպոս նոցա զՀարէլ:

A. 50 Տիրանուն կաթողիկոս աղուանից արար լուծմունք
500 զժար բանից:

Սաբայ նստի կաթողիկոս ի Վիրս առանց պա-
տրիարգին Անտիոքու:

*) P. ի պալատնոնէ.

Խաւարեցաւ կէս արեգականն 10 ամիս :

Լընի Մահմէտն :

611 A. 60

Լըկոտասան հազար Հրէայք գնան առ նա՝ տա-
նելով զՎիրս ծննդոց :

Կամեցաւ կայսրն Հերակլ կոռել ընդ Մահմէտի :
Լին այր մի առ նա և երբեր նմա զգիրս Հեմինդրոսի
և Զհեմինդրոսի*), յորս կայր գրեալ, թէ 240 ամ տուեալ
է նոցա իշխանութիւն :

Արճէշ առաւ Դ Տաճկաց :

Վիրք Դ բաց կացին Դ միաբանութենէ Հայոց : 615 A. 74

Սաստիկ սով և սուր յԱղուանս :

Տէր Վիրոյ կաթողիկոս :

Տէր Կոմիտաս մեծացոյց զվկայարան սրբոյն Հռիփ-
սիմեայ :

Տէր Ազր ընդարձակէ զվկայարան սրբոյն Վայիա- 618 A. 88

նեայ :

Լւիք Տաճկաց Դ Հայս :

Ժողով Կարնոյ քաղաքի և Աղբայ հաւանիլն :

Սոֆն սաստիկ և հողմն քակիչ ընդ ամենայն երկիր :

Բարձան թագաւորք Պարսից՝ վերջինն Յազկերտ, 637 A. 100
որք տիրեցին զամս 418. թագաւորք քսանւեորք :

Տաճիկք առին զաշխարհակալ իշխանութիւն.
զՎուին հառ Տաճիկն և 1200**) կոտորեաց Դ սուրբ
Սարգսին : Պատերազմ վասն նկարեալ եկեղեցւոյ, զոր
ելոյծ Յովհան Սայրաւանեցին :

Շինողն Ներսէս շինէ զառապարի սուրբ Գրիգորն՝ 641
զզարմացուցիչն տիեզերաց, որ քակեցաւ Դ Տաճկաց :

Լընեցաւ խաչն Վարազայ Դ ձեռն թողկաց :

A. 113

Փիլոն Տիրակացի :

Յակոբ Ռուհայեցի արար զնոր թարգմանութիւն :

*) P. Դ ջինդոսի.

**) P. 12,000.

Հաւատան Հոնք յԱստուած ՚ի ձեռն Խորայելի:

Լնանիա վարդապետն արար անշարժ տոմար:

Գրիգոր իշխանն շինէ զԱրուճայ եկեղեցին և տէր
Ներսէս զՆազուանայն:

Հողմ սաստիկ ել ՚ի հիւսիսոյ, փլոյց բազում
եկեղեցիս և շրջեաց զանտառս:

A. 130

Երևեցաւ աստղ մի զիսաւոր՝ ճշան սովու և սրոյ
և մեծի սասանութեան:

690

Տէր Գրիգորէս՝ Երշարունեաց եպիսկոպոս, արար
զընթերցուածոց մեկնիչն, ՚ի խնդրոյ Ներսէսի կամսա-
րականի:

Տաճկունք բարձին զպատկերս ՚ի դահեկանէ և
գրով գրոշմեցին:

✓ Երջել և Սիհր թագաւորք Վրաց հարին զԱր-
ուանն մերձ յԱնակոր բերդն. իսկ Եօթնակնեան
գետն տարաւ ՚ի տաճկաց 23000 մարդիկ և 35000 ձիս,
վասն որոյ հաբաշխաճղալ և ցխէնիսճղալ ասին:

A. 150 696

— Հայր Սողոմոն արար զտօնականն ՚ի Սաքենիս:

Խլաթայ ծովն սառեաւ: — Զսուրբ Գրիգորի
վանքն այրեցին:

Սահմէտ զՍեան էառ:

Եշոտ զՊարօնից սուրբ փրկիչն շինեաց:

A. 160 704

Կամս ամիրայն զհայոց իշխանսն այրեաց՝ ութհա-
րիւր ՚ի Նախջաւան, և չորս հարիւր ՚ի Խրամ:

Եբղլաղիզ շինեաց զՊուին. Սուլիման զՊարբանդ
քակեաց, և այլ շինեաց:

A. 170

Շամայ Հեշմայ հրամանաւ Հերթն եկեալ ՚ի
Հայս աշխարհագիր արար:

Սովն սաստիկ և ջնջումն պատկերաց յեկեղեցոյ:

Սահն Եշոտոյ և խողասպանութիւն:

Եղիտ օրէնս եղ՝ ոչ ըմպել Տաճկի գինի:

719

Յովհանն Օձնեցի արար ժողով ՚ի Սանազկերտ

և եհան զհոռոմն և զհայսն իւր ՚ի հայոց : Սով սա-
ստիկ, և Ռարան զՄաքենացոյ սուրբ ուխտն այրեաց :

Զհրհեղեղն զՈւռհայ տարաւ :

Մարդամահն :

Վայոց Ձորոյ ընկղմումն :

Իզօրութենէ խաչին Քրիստոսի 50 բիւր տաճիկք
ծովասոյզ եղեն ՚ի Կոստանդնուպօլիս, և արձակեցաւ
Մսլիմ ՚ի 1 ևոնէ պատմել զփառս Քրիստոսի :

A 194

Վահան գողթնացի կատարեցաւ :

737

Զափր շինեաց զՏաղատա քաղաք ՚ի վերայ
Տիգրիս գետոյ :

Շարժն ահագին, որ թուոյց զգեօղն ՚ի թափօրա-
կան լեառնոտանէն, և բազում քաղաքք և գեօղք
և գաւառք փլան : Լըկու նոր ասաղ երևեցան՝ մին
յարեւելք և մին յարեմուտք : Լըկու ամիս օդդ փոշի
տեղեաց թիզ մի : Լըլեն ցոլմունք ահագին աստեղաց
և շարժ սաստիկ :

A.200

Աբղլլայ գերեք տարւոյ մեռածին հարկն ՚ի կե- 758
նդանոյն խնդրէր բռնութեամբ, և հատաւ յամենայն
յաշխարհէ ոսկի և արծաթ :

Մեռեալք ութ յանկարծակի յարեան և ոչինչ
խօսեցան :

A.210

Լկն մարախ բազում և կարկուտ՝ մին հինգ լիտր,
և փոյց շինուածս բազումս :

Կապիկք կատաղեցան և բազում ֆնաս արարին :

Լըլեցաւ կին մի ՚ի Ռուքրայ, որ ՚ի ծնէ կաթն
ոչ եկեր և ոչ այլ ինչ կերակուր :

Ստեփանոս Սիւնեցին, տէր Լաիրեմ, Անաստաս, 771 A.220
Խաչիկ և Ղաւիթ վարդապետք մեծիմաստք :

Օ՛Քաղինա, զթաւին և զԱրենի կոտորեցին տա-
ճիկք և գերեցին, զՄուշեղ, զԱմուէլ և զայլ
աղատագունդս հայոց կոտորեցին ՚ի գատկին :

A.230 781

Ըստ սրտերազմեցան սաստիկ մոգք և տաճիկք :
1 և ոն առաքեաց առ Սահադէ զգիրս յանէսի և
յամրէսի :

A.240

ՅՈՒՆՏայ գտաւ տապան մի հրէի և հաղար ամաց
գիր ՚ի վերայ, թէ «հաւատամ որ Քրիստոս ՚ի կուսէ
ծնանելոց է և լոյս նորա ծագէ ՚ի վերայ իմ» : Այլ
նպէս և ՚ի Կոստանդնուպօլիս գտաւ տապան մի մա-
րմարեայ և գերալ ՚ի վերայ. — «ղինչ օգուտ է
ծածկելի գիս, զի յաւուրս Կոստանդեայ և մօր նորա
Հեղինեայ արեգակն տեսանելոց է գիս» :

791

Պանդակոն քահանայ գտաւ զպատմութիւն մատին
Պետրոսի առաքելոյ :

Սահակ և Յովսէփ ՚ի Կարնոյ քաղաքն կատա-
րեցան : յՅգամայ ց, ՚ի քնէս պք, հայ թիւն մխթ :

A.250

Սակար կրօնաւորն դարձոյց զամիրայն :

Խաչնամահն սաստիկ և սոփն ընդհանուր. մեկ օրն
3000 ոգիք մեռան ՚ի Կարնոյ քաղաքն :

Եկն թշնամին յԱսկի դուռն և առան բազում քա-
ղաքք :

Իբրէհիմ թագաւորեաց ՚ի Ռադտատ :

Ի Խառան գտան բազում կռապաշտք :

Շարժն ահագին, որ լերինքն Կողատու յիրար հա-
սանէին, փլաւ լեռան մի և արգել զԱխրատ գետ օր մի :

Լալիկուռայ ջանայր զԱշոտ իշխանն քաղկեդոնիկ
առնել. իսկ Ռուրէտ վարդապետն առաքեաց զՆանան
սարկաւազն իւր, որ յաղթեաց Լալիկուռայ և մեկնեաց
գաւետարանն Յովհաննու :

Սպքի ամիրայ *) զվանորայսն հայոց և զամենայն
եկեղեցիս կողոպտեաց և ՚ի Ռադտատ յղարկեաց զո-
սկին և զարծաթն :

*) P. Սուշէ արքայն :

Սմբատ Աբլաբայ. սա է նախնին թոնդրակեցոց աղանդին:

Յաւուրս տէր Ղաւթի փարսման քահանայ կա-
կադեցի որոշեալ ՚ի հայոց՝ ՚ի Վիրս դարձոյց զՕռ-
նդէացիսն, այս է Օադն, որ կան այժմ ՚ի հոռոմս:

Օռմն Անդրիանու ընկէց արտաքս (զձուկն) քա-
ռասուն գիրկ երկայն և նոյնչափ լայն:

Ապուսասլ էառ զԱմուրիա, ուր կայր հազար
վանք կուսից, զորս ետ զօրաց իւրոց:

831 A.280

Սահագի եկն ՚ի հայս թագաւորեաց. իսկ Սահակ
իշխանն հարկանէ զնա և սպանանէ զօրօքն, նաև
զզօրավարն տաճիկ Հասան:

Ի ինի անձրև 40 աւր, և վիշապաձուկն մի ելանէ
՚ի կասբիական ծովէն և ուտէ զամենայն ձկունս կուր
գետոյ:

Ղաւութ՝ որդի Ապուսասլայ տաճիկ եղ օրէնս
քրիստոնէի ոչ բառնալ զմեռեալս և ոչ խաչ վարեւ,
կամ ժամ հարկանեւ, և ոչ խող պահեւ:

Աստ թաւմամ սուտ աասուլն, և մարախ ճնճղկի
չափ, որ եկն ՚ի Խաղրաց:

841 A.290

Նսրն և Վապօքն քրիստոնեայ եղեն:

Գուրգի՝ որդի Օւքարիա թագաւորի, զնայ ՚ի
Բաղտատ հրաշաղան յօրինուածովք:

Սասնեցիք զԱպուսէթ սպանին:

Լընեցաւ հուր երեք գիշեր:

Լկն անձրև, որ կեղևէր զծառս և բերէր քարինս:

Սաջոր ամիրայն էառ զՍճիթայ և կոտորեաց զխաչն
Նունեայ:

Շապուհ արծրունի նահատակի ՚ի Բաղտատ:

851 A.300

Բուղայ կալեալ զամենայն իշխանա և զաղատս
հայոց՝ սպան, զկէսն մարմնով և զկէսն հոգւով:

Օգտարիա կաթողիկոսն ՚ի միում աւուր ընկալաւ
 զսարկաւազութիւն, գրահանայութիւն, զեպիսկոպոսու-
 թիւն և զկաթողիկոսութիւն:

Բարձաւ վարագոյր եկեղեցեաց հոռմի. զի ՚ի
 կոստանդնուպօլիս չէ եպիսկոպոսք նստան կախարդք
 և կռապաշտք և սուտ պատարագ առնէին:

Շարժ յաղու հացսն, որ ՚ի Վուին մեռան ՚ի միում
 գիշերի երկոտասան հազարք:

Վասիլ կայսրն առաքեաց Մշոտ իշխանին մասն
 ՚ի տէրունական խաչէն և զիր ՚ի Փաւտ պատրիարգէն:

A.320 871 Յիսէ՛ Շէխայ որդին, ետ ալամ և խաչ ՚ի վերայ
 Օգտարիա կաթողիկոսին:

Նիկիտն եբեր ՚ի հայս զհոռմայրի սք նշանն, և
 զայսահարի զրոյցն, զոր բժշկեաց սւրբն Գրիգոր:

Համամ, որ և Յոհաննէս Բագրատունի, մեկնեաց
 զԱռակսն և եղ զվերջի գուրդայսն ՚ի գլուխ Սաղմ-
 ոսացն:

A.334 885 Թագաւորեաց ՚ի Հայս Մշոտ Բագրատունի յետ
 434 ամաց բառնալոյ Թագաւորութեանն Մշակունեաց:

Մտ հայր Գագիկ, հայր Մհարոն, տէր Սաշտոյ,
 որ 40 ամ հաց ոչ եկեր:

Շապուհ Բագրատունի պատմագիր:

A.350 901 Տէր Յովհաննէս կաթողիկոս պատմագիր:

Բարձաւ իշխանութիւնն տաճկաց և զօրացաւ Թուր
 քման Սալչուքն: Մք յիսուն իշխանք սասնցիք՝ նե-
 ղեալ ՚ի Թուրքաց գնացին ՚ի Կիւլիկիա և Մստուծով
 տիրեցին սակաւ սակաւ:

Շարժ սաստիկ ՚ի Թրակիա, որ պատառէր զերկիրն
 և զբազում եկեկեցիս գլանէր:

Ելանէր Թաթարն ՚ի Վարազունայ. ասէն, թէ
 սպիտակ շուն առաջնորդէր նոցա և զմոլորեալսն հա-
 չելով դարձուցանէր, մինչև հասին յԱրաղ:

Թագաւորն Սմբատ տիեզերակալ շինեաց զԱնի քաղաք, որ Թաւրքմանի Խնածէս սա կալաւ զՍուլտանն և ծամեր ետ առնել Տաճկաց որպէս կանանց: Կալաւ և զԴեմետրն Թագաւորն Վրաց և զԲագուս Վրացոյ ձեռսն խաղեաց, ուստի և Արշակ անուանեցան: Օսա խաչեաց պիղծն Յուսուփ ի Գուին և կատարեցաւ մարգարէութիւն Սովսեսի Խորենացւոյն, որ ասաց, «Բագրատունիքդ Թագաւորէք ի Գուին»:

Յետ սորա Թագաւորեաց Գագիկ արծրունի, որ զկղզին Աղթամար քաղաք շինեաց:

Թագաւորեաց Աշոտ երկաթ:

921 A.370

Գաւիթ և Գուրգէն իշխանք կատարեցան ի Գուին: Արաս Թագաւոր շինէ զԿարուց կաթուղիկէն և զԿարմընջաձորն, զԿապուտքարն, զԴպրավանս և զՀոռոմոսի վանս: Սա եհար զՆէրն ի Կարս և զԹաս գլխոյն յոսկի կալաւ և նովաւ ըմպէր գինի:

A.380

Տէր Անանիա կաթողիկոս զՍիւնեաց եպիսկոպոսն ընդ բանիւ արար և յետոյ արքեպիսկոպոս անուանեաց:

Խոսրով անձեացեաց եպիսկոպոսն արար զմեկնութիւն Աղթամատուցին, զոր գրէր Սահակ որդի իւր:

Շինեցան Հաղպատ և Սանահին ի Խոսրովանոյշ Թագուհւոյն:

A.417

Աստ եղև սկիզբն Թագաւորելոյ Բագրատունեաց ի վերայ Վրաց, զի Գուրգէն ի Վիրս և Սմբատ եղբայր նորա ի Հայս Թագաւորեցին: Սա զԱնուոյ պսրիսպն ամրացոյց և զմեծ կաթողիկէն հիմնարկեաց:

981 A.430

Վահրամ իշխանն զմարմաշէնն շինեաց:

Աստ Աղուանից պատմագիրն Սովսէս Կաղանկատուացի և Գրիգոր Նարեկացի և Ուխտանէս պատմագիր:

Դաւիթ կուրապաղատն էառ զՍանձկերտ և Վար-
րիէլ որդին Չօպնդարայ եհար զՍամլան յԱսա-
հունիս:

A.450 1001

Շինի սուրբն Գրիգոր աննման ՚ի յԱնի, որ այժմ
հանգուցեալ է: Շինի և Հաւուց թառն ՚ի Վեդ-
րգեայ իշխանէն Քեղույ:

Ըստ Ստեփաննոս Ըսողիկ պատմագիր և Ըրիստա-
կէս Լաստիվերտացի և Սամուէլ հայրն Կարմնջա-
նորոյ զտօնացուցակն յօրինէր և սուրբ հայրն Ըստմ
վարագեցի զհոռմագիրն կարգաւորէր. իսկ հայրն
Սիմէոն արար զԸղամագիրքն հարիւր և մետասան*)
ճառ ՚ի խնդրոյ Սենեքերիմայ՝ թագաւորին Վասպու-
րականի:

Տիմոթ վարդապետն արար զմեկնութիւն Ըրա-
րածոց:

Կատրամիտէ թագուհին կատարեաց զկաթողիկէն
Ընոյ:

Սմբատ Սագիստրոսն շինեաց զՆքնայրն:

A.460 1011

Շարժ սաստիկ յառաջաւորին. ընկղմեցաւ Լզ-
նկայ ողջոյն, և մնաց միայն տունն Կիրակոսի ողորմա-
ծին: Բազում եկեղեցիք և բերդք տապալեցան:

Հուր անկեալ յԱնտիոք այրեաց զեկեղեցի Վու-
կասու աւետարանչին:

Տուղրիլ Սուլտանի սպասաւարն Քրիստարի էառ ՚ի
Հալպայ և ՚ի Վամշխայ մինչ ՚ի Քաղկեդոն և ՚ի
Տրապիզոն:

Իպն Խոսրով՝ թագաւոր պարսից, զարմացոյց զաշ-
խարհս իմաստութեամբ իւրով. — սա քրիստոսանէր և
տօնասէր էր, եւ թագաւոր ՚ի Հայս և հնազանդեաց
զՎիրս:

*) P. 151.

Ի Տրապիզոն յաւուր Հայտնութեան հանդիսացաւ տէր Պետրոս կաթողիկոսն: Սա շինեաց զԱուրմարի և զՕսառաքար:

Վէստն Սարգիս՝ շինող բերդից և վանորէից:

Ի հոկտեմբերի երեքն յերեկորեաց երկինք պատուեցաւ յեզրէ յեզր և անդունդք գոչեցին, և արձակեցաւ սատանայ ի կապանաց մկրտութեան Քրիստոսի:

A. 477

Արեգակն խաւարեցաւ ի քաղոցի 13 յուրբաթու 1031 A. 480
 ի միջօրէի և արձակեցաւ սատանայ ի կապանաց խաչելութեան Քրիստոսի:

Այրիատ իշխան երկոտասան հազար հեծելի... *)
 Սա շինեաց զԿեչառուս և եհան զառուն Արեանայ:

Օկալափի կայսրն կուրացոյց կինն Միխայելի, և ի տեղն գտին քար մի և ի վերայ գրեալ, — «Թէ աստ թագաւորն խաւարի»:

Աուլիման թագաւորեաց ի վերայ Հայոց և Հոռ 1041 A. 490
 ոմոց և զսուրբն Պետրոս յԱնտիոք մկկիթ արար. և այս եղև սկիզբն իշխանութեան տանն Վանիշմանայ ի կապադոկիա:

Մոնոմախն երարձ զթագաւորութիւնն Բագրա 1045 A. 493
 տունեաց, որք 10 թագաւորք կալան զամս 160:
 Սոյնպէս եհան յաշխարհէս մերմէ զկաթուիկոսն տէր Պետրոս և նստոյց ի Սերաստիա, և անտի և այսր ոչ եկն առ մեզ կաթողիկոս: Իսկ ի զարմէ բագրատունեաց մնացին ի Վիրս և ի Մաճնաբերդ և ի Նոր բերդ, որք կալան զբազում գաւառս և շինեցին բերդս բազումս: Իսկ Մոնոմախն, որ կալաւ զՎազիկ թագաւորն՝ ետ զիշխանութիւն երկրիս Վրիգորոյ Մագիստրոսի, որ շինեաց զեկեղեցին Կեչառուսաց: Սա

*) Պակասին Էռու Էնչ.

է որդին Հովում Վասակայ՝ շինողին Բջնոյ, Կայենոյ
և Կայծոնոյ, զոր յանգէտս սպանին ՚ի Սերկիլէ:

Եւստ տիրեցին Կիւլիկիոյ Ռուբինեանքն. դատ
արար Եստուած զրկելոցս. զի Հոռոմն եբարձ զմեր
Թագաւորութիւնն, իսկ Եստուած զերկիր նոցա ետ
Հայոց, որք և այժմ Թագաւորեն ՚ի նմա:

A. 500 1051

Յովհաննէս վարդապետ Տարոնեցի արար Պա-
տմութիւն Բագրատունեացն հրամանաւ տէր Պետրոսի:
Բագարատ Թագաւոր Վրաց էառ զՏփիսիս ՚ի
Զաիրայ օգնականութեամբ Պագկայ Թագաւորին Կա-
խեթոյ՝ որդոյ Յովհաննէս Թագաւորին:

A. 510 1061

Բռնակալն Ելի արմնի ասլանն ՚ի Կարնոյ քաղաք,
որ ՚ի ծագել արեգականն մարդ սպանանէր և ՚ի մտա-
նել արևու ընդ կուսի ննջէր:

Հոնք զՊանծակայ դաշտն կոտորեցին և Եւք
Եսլանն զԵնի գերեաց և կոտորեաց: Սուրբ հայրն
Վարդիկ եկն ՚ի Սպերոյ առ Պագիկ Թագաւորն Վա-
նանդայ և շինեաց զՎանկոյս և ետես զՔրիստոս ՚ի
կերպս ցաւալից ազքատի: Եւս Պագիկ զԿարս ՚ի
Հոռոմն ետ և էառ զԾամբնդաւ և անդ կաթողիկոս

A. 520 1071

ձեռնադրեաց զՎկայասէրն:

Օ՛, Օ՛նջիւ իշխանին զաչքն հանին Տաճիկք յԱ-
րուսաղէմ և նա տարեալ զաչս ՚ի Հոռոմ եցոյց Թա-
գաւորացն: Եւ ժողովեալ եօթն կոմսունք եկին և
հարին զՏաճիկն և Թագաւորեցին Երուսաղէմի Սա-
մուէն, Պայմունն և Կոնտոփրի և հանկրի զամս 200
մինչև ՚ի Սալահատին:

A. 530 1081

Միաբանեցան Թուրքն և Տաճիկն, և զազգապետն
իւրեանց եղին ՚ի Բաղդատ և իսկէ՛ք անուանեցին,
այսինքն է՝ յետնամնաց Սահմետի:

Կոնտոփրի իշխանն 30 ձիաւորօք եկն ՚ի Հոռոմէ
Երուսաղէմ և զգեցաւ զգետ կրօնաւորութեան, և

յետոյ հարկեալ ՚ի պատրիարգէն Արուսաղէմի՝ զգեցաւ զրահ և կռուէր ընդ անօրէնս: Աւ այս եղև սկիզբն սրբազան ազգին ֆրեւաց, որ ասին ելլաւ:

Իշխանքն հայոց զօրացան ՚ի Կիւլիկիա և առին զՍաւատանէքն և զՄարաշ և զԲէհսնի:

Գող Վասիլն էառ զՔեսոն և զՌաբան:

Թագաւորն հայոց Կիւրիկէ Վրաց Թագաւորն Դեմետրէ և կաթողիկոսն Հայոց տէր Սարսեղ գնացին առ Մելիք Շահ սուլտանն և դարձան պատուով:

Դաւիթ Թագաւորն՝ որդին Կիւրիկէի շինեաց զԼօռի և զայլ երկոտասան բերդս: Իսկ Կիւրիկէ՝ որդին Դաւիթի ետ ձեռնադրել Յովսէփայ Աղուանից կաթողիկոսին զտէր Սարսեղն և զդրան երէցն իւր՝ զՍարգիս, ետ ձեռնադրել Եպիսկոպոս Հաղբատայ, և յայնմհետէ եղև աթոռ: Իսկ Բջնոյ աթոռն ՚ի տէր Պետրոսէ եղաւ յառաջ:

Սկիզբն նոր թուականին, որ կարգեցաւ ՚ի Յովհաննէս վարդապետէ Հաղբատացւոյ որ Սարկաւագ 1085 A. 534 կոչեցաւ: Սա արար անշարժ տոմար ըստ այլոց ազգաց *) Աղև պատերազմ թռչնոց յերկրին Ամթայ, կռուակք և արագիլք եւ գեսպանք առաքէին, և յետոյ կռուեալք յաղթեցան արագիլքն: Թագաւորն Պիծենկայ 600 հազարաւ եկն ՚ի վերայ Ալեքսին, իսկ քրիստոնեայքն 8 օր աղօթեալ կոտորեցին զնոսա:

Սուքման ամիրայն՝ Կարուց Եպիսկոպոսին ուրանալ

*) P. Հանապաղ ՚ի հաշույ 28՝ յայրենութեան է, ճեհեկէ 8՝ Կոնստանդնուպոլէ 12՝ Գարուն, 30՝ աւետեաց. ահեկէ 7՝ անկապեղ. ճարեբէ 17՝ ելապեղ. ճարգայ 13՝ ամառն. հասաւարդէ 7՝ ասորաւածածին. հոռի 5՝ Կոնստանդնուպոլէ 9՝ աշունն. Կրէ 9՝ յիւնական Երեւելեպան. 10՝ գահին. հաշույ 10՝ յիւնն. 21՝ յայրենութեան Երեւելեպան:

ետ, զի անչափ ոսկի խնդրէր: Սա աղքատացոյց զաշխարհս հայոց անչափ հարկիւ:

A. 544 1094 Սկիզբն շրջանի հինգհարիւրեկին: Սով սաստիկ հարկապահանջութիւնն ՚ի Հայս:

Փալտուն ամիրայն առաքեաց զՎասակ Պահլավունին՝ զորդի Քրիզորի Մագիստրոսի բազում զօրօք ՚ի վերայ Ռազարերդոյ, որք խաբէութեամբ սպանին զՍենեքարիմ արքայն հայկազն և առին զերկիրն Սիւնեաց: Լա այն եղև սկիզբն տիրելոյ Տաճկաց ՚ի վերայ նոցա:

Փռանկք անհամարք զիմեցին յարևելս օգնել քրիստոնէից. իսկ անաստուած Ալէքսն բազումս նենգեաց նոցա:

Տասն ազգք ծուռ զատիկ արարին վասն պատառմանն իրիօնի:

A. 550 1101 Երևեցաւ աստղ նիզակաձև ՚ի բազում աւուրս: Վասին և այլ իշխանք Կիւլիկիոյ տարան աղաքանօք առ ինքեանս զտէր Քրիզոր կաթողիկոսն:

Յաւուր ճրագալուցին ոչ վառեցաւ լոյսն յԱրուստղէմ, զի փռանկն զսպասաւորութիւնն կանանց էր տուեալ:

Խզին էառ զՂօռի, և զՀաղբատ և զՍանահին այրեաց:

Թորոսն էառ զՄուղայն և սկսաւ զօրանալ:

Շարժ եկն ՚ի Խորասան, զմզկիթն և զ60,000 մարդ և կին ՚ի վայր տարաւ:

Ըստ Մարկոս ծգնաւորն ՚ի լերինն Կոնկոնատ 65 ամ հաց ոչ եկեր: Սա ասաց, թէ յաճախեն չարիք մարդկան ՚ի վերայ երկրի, աւերին և փակին դրունք եկեղեցեաց և Երուսաղէմ դարձեալ առնու թուրքն, որ և եղևն իսկ: Հոռոմ արեղայ միջնասրշտ մոլորեցոյց բիւրմի մարդ:

Զմեռն ՚ի մթին գիշերի որոտաց սաստիկ և անկաւ հուր ՚ի ծոփն խլաթայ, և մեռան ամենայն ձկունք և ծոփն անկաւ զցամաքաւ և դարձաւ յարիւն:

Սպանաւ խըղիւն և մեռաւ Մանուէէ ամիրայն Անուոյ:

Մերժեցան ՚ի հայրենեաց որդիքն Կիւրիկի թաղաւորի:

Մեռաւ Սարկաւազ Վարդապետն և Վէորդ վարդապետն Մեղրիկ, որ զԽրազարկին կարգն սահմանեաց. և Պաւիթ վարդապետն Ալաւկայ որդին, որ զԿանոնքն բացայայտեաց:

Ամբոխեցաւ թագաւորութիւնն թուրքաց ՚ի Խորասան և դարձեալ զօրացան Տաճիկք:

Յամառն կարմիր ձիւն երեկ չորս մատն:

Անձրև եկն ՚ի Պաղեստինէ և ՚ի նմա կաթիլք արեան, և ցօղ առաւօտուն արիւն լինէր:

Պաւիթ թագաւորն Վրաց եհար զԱլլաղի և զՄէլիքն և էառ զՊազ, զՏէրունական և զԱնի քաղաք:

Սուլթանքն Խորասանայ Ալթէն կոչեցան յԱլլաւիկունքն ՚ի հետ:

Աբղլմուսիք յԱլի աղգէն են, որք զնային փախստական ՚ի խալիփայ եղբօրէն իւրեանց. անուանք նոցա՝ Աբղլայ և Սամունայ. տարան երկու գիրք զՍեմիայն և զՔեմիայն, և տըլքամով և ոսկով թաղաւորեցին յարևմուտս:

Ապլսուար եբեր ՚ի խլաթայ զոսկի նալն և եգ ՚ի գլուխ կաթուղիկէին Անուոյ: Իսկ քաղաքացիքն բերին զՊաւիթ թագաւորն Վրաց և բացին նմա զգուռն քաղաքին. և նա կալեալ զԱպլսուար ՚ի Սոնէթ առաքեաց որդոփն, և զնալն ձգեաց յեկեղեցոյն և խաչ կանգնեաց:

որտեղ

1131

Գայ Փալտուն՝ որդի Ապլսուարայ և դարձեալ առնու զԱնի:

Սով սաստիկ և սուր անողորմ:

580

Սասունա՝ սուլտան Իկոնացոյ եմուտ ՚ի Կիլիկիա և եհար զնա Աստուած մեղուկաւ:

Պէմունդ արքայ Անգաբու բրինձ կոչեցաւ:

Դեմէտրէ թագաւորն եհար զՎարասընթուր աթապէկն ՚ի Նոր բերդին:

Օրմանիս և զՍուլեան էառ Ապուլէթ:

Աստ Պետրոս՝ խոնդկայ որդին, և Յակոբ սքանչելին, իսկ խորասու և Սարիամ ՚ի Քորայրին կային կուսութեամբ:

Շահրիմանն էառ զՍլաթ: Սանիլն զՍլիճ ասլանն ծածկեաց ոսկով:

Բնդ երկուս բաժանեցան կրօնիւք Տաճկունք՝ Շէիք և Սունիք:

Եհար Պաղտոյն թագաւորն Արուսաղէմի զԱբաս՝ խալիփայն Սսրայ և էառ զամենայն գանձս տանն Ալիայ:

Շերագաւ եբարձ զխալիփայութիւնն Ազիպատոսէ:

A. 590 1141

Շարժի Գանձակ սաստիկ:

Չաւլչատարն առնու զամուրսն Սաչենոյ խաբէութեամբ:

Սահալադինն դունացի տիրեաց Ազիպատոս և աւրինադրեաց միշտ գաւտէկապ լինել քրիստոնէից:

Ասող գաւազանաձև երևեցաւ տասն աւր:

1151

Դարձեալ Փռանիք բիւրք բիւրոց եկին ընդ թիւրակս յաւգնութիւն Քրիստոնէից. իսկ Սանուէլ թագաւորն նենգեաց նոցա որպէս Ալէքսն՝ և ոչ յաջողեցան:

Տէր Գրիգորիս առնու զՀռոմկլայն և զնէ անդ զաթոռ իւր:

Իշտկուղ աթապակն էառ զԱմուկ ՚ի Խալտենկայ
և զՍասունք ՚ի Վիրզենայ:

Յակօր՝ որդին Սալիպայ, մեկնեաց զամենայն Հին
և Նոր կտակարանս:

Կալաւ Գեմետրէ զՍալթուխն ՚ի դրանն Անոյ.
Իսկ Գաւիթ՝ որդին Գեմետրէի եհար զՍէլիք սու-
լտանն և էառ զՏփիսիս:

Թագաւորն Գէորգի էառ զՌուին:

1161 A. 610

Շարժն տարաւ զԱզնկայ:

Տէր Ներսէս կաթողիկոսն փայլեաց յաշխարհի 913 A. 362
ամենայն առաքինութեամբ և գիտութեամբ:

Դ սուրբ խաչին քսանհինգ թիղ ձիւն երեկ, և
՚ի Հնդիկս 14 թիղ, և մեռան ձկունք և թռչունք և
ամենայն ազգք կենդանեաց:

Սուստին խալիփայն հրաման ետ ընդ ամենայն
երկիր եկեղեցիս շինել:

Սալհատինն էառ զԱրուստաղէմ:

1181

Գէորգի թագաւորն եբարձ զգողս և զաւաղակս:

Տէր Գրիգոր զՀռոմկլայի եկեղեցին շինեաց:

Ներսէս Ամբրոնացի՝ անյաղթ վարդապետ և
Թարգմանիչ գրոց:

Յորդանան տաճիկ նահատակեալ ՚ի Կարնոյ քա-
ղաքի:

ՕՍարգիս խաչենեցի խաչեցին ՚ի Գանձակ:

Թամար թագուհին մեծացոյց զՕւփարիս և զՅո-
հաննէս, որ և Իւանէ:

Ստեփաննոս վարդապետ ՚ի Կարմիր վանքն:

Իգնատիոս վարդապետ, որ զՂուկասու աւետա-
րանն մեկնեաց ՚ի Շափիրին:

Սարգիս վարդապետ, որ զԿաթուղիկէսն մեկնեաց
՚ի Քարաշիթաւ:

Պապն Հռոմաց տաքեաց զվախան և զպտակն
 իւր տէր Գրիգորի Հայոց կաթողիկոսի:

Աւամանաց թագաւորն գետամոյն եղև ՚ի Պա-
 տառիս *):

Մխիթար քահանայ յԱ՛նի թարգմանեաց զխաւա-
 րումն արեգական և լուսնի ՚ի յոճիէ պարսկէ:

Լչլղազի էսա զԼըրուսաղէմ և նետ մի եհար ՚ի
 ձեղքէն սուրբ յարութեան:

A. 640 1191 Օւաքարէ և Իւանէ առին կարգաւ զաշխարհս
 տաճկաց ՚ի Կայենոյ մինչ ՚ի Նաղարբերդ՝ ՚ի Սամշոյ-
 լտոյէ մինչ ՚ի Վաղարշակերա աստուծով յաջո-
 ղեալք: Իսոյնս թագաւորեաց Լևոն ՚ի Կիլիկիա:
 Եղև ժողով ՚ի Լօռի վասն վրանաւ պատարագի և ոչ
 հաճեցան:

Դարձեալ յԱ՛նի ժողովեցան, և այլ ցրուեցան:
 1201 Վասակ՝ որդի Հաղբակայ և երեք որդիքն իւր՝
 Պապաքն, Սկդէմն և քաջն Պռօշ՝ եկեալ ՚ի Խա-
 չենոյ, բազում արիութիւնս ցուցին յայլասեռս և բա-
 րութիւնս առ ազգս քրիստոնէից:

Մեռաւ Թամարն և թագաւորեաց որդի նորա
 Լաշան, և ասպատակեաց յԱ՛րճէշ և ՚ի Վարադ, իսկ
 ՚ի կողմն Պարսից մինչ ՚ի Օւրէհ: Օւսամշի վանս
 Աղուանից կաթողիկոսացն աթոռ սահմանեցին:

Օւիւանէ կալան ՚ի Խլաթ և դարձեալ դաշամբք
 խաղաղութեան թողին:

A. 660 1211 Մեռաւ Մէլիք Աւաթն և նստաւ Աշրափն:

Մեռաւ Օւաքարէ, և նստաւ Շահանշահ:

Ասող մի նիզակաձև երևեցաւ: Գափայ և Սա-
 փատայ թաթար նոյիքն հարին զԼաշայն ՚ի Կոտմայ:
 Աստ սքանչելի արքն՝ Ստեփաննոս քահանայ՝ տէր

*) P. պատառիս.

Յուսկայ որդին, և Աստուածատուր քահանայ՝ Աղբա-
յրկանն որդի, որ յարոյց զսպանեալն :

Ղփչախն եհար զԱշայն ՚ի Ղանձակ :

1221 A. 670

Փոխեցաւ ՚ի Քրիստոս Վասակ՝ իշխանաց իշխանն
և էառ զդրօշայն որդի նորա քաջն Պռօշ :

Զալալադին սուլտանն Խորասանայ գայ փախստա-
կան ՚ի Թաթարէն և հարու զԱշայն և զԻւանէ ՚ի
Կոտայսն՝ անձաւահոս առնելով ՚ի ձորն Ղառնոյ :

Մտանէ Պռօշն ՚ի Ղուին և կոտորէ զԽորազմն
և զՏաճիկն :

Չանկզ զանն սպանանէ զԱթան զանն և ինքն
տիրէ ուլուսին և գնէ որսու ՚ի Ղխաթ :

Խորազմն էառ զԽլաթ և զբազում աշխարհս :

Բռուսուդանն Թագաւորէ Վրաց, իսկ Հաւքօթա- 1231
դանն բաժանէ զգօրս իւր յերիս առաջս ՚ի հարաւ,
՚ի հիւսիս և ՚ի միջոց աշխարհիս անհուն բազմու-
թեամբ : Հարաւայինն էառ զամենայն Հնդիկս և
զծովեղերայս մինչև ՚ի ձկնակերն Աթովպիա. հիւ-
սիսայինն գնաց զվերին կողմամբքն Կաղբիական ծո-
վուն՝ կոխելով զբազում աշխարհս՝ անցանէ ընդ Ղա-
նուբ գետ, գայ ընդ առաջ նորա կայսրն Ալամանայ և
յետս նահանջէ զնա. իսկ միջին զօրքն հարկանեն ՚ի սուր
սուսերի իւրեանց զՊարթևս և զՎրկանս, զՔուշանս
և զԱլիմացիս, որ այժմ ասին Մհհուտք, զԽորա-
սան, զՊարսս, զՍարս, զԱսպահան և զԱրարատա-
կան և կարգաւ կոխելով գան ՚ի Հայս, ՚ի Վիրս
և յԱղուանս. և ՚ի միում ամի, ՚ի ՈՁԵ (1236)
Թըւին՝ առին առհասարակ և կոտորեցին զաշխարհս,
զբերդս և զբազաքս : Իսկ Թագաւ Վորնրաց և
իշխանք աշխարհիս փախստական լինին : Եւ յետոյ
իջանէ Աւագն ՚ի Կալենոյ և երթայ առ Չարմադանն
և առնէ խաղաղութիւն : Իսկ ՚ի տեսանել նոցա զա-

Հխարհս Հայոց և Աղուանից՝ հաճեցան ինքեանց տեղի հանգստեան, զամառնային եղանակն տարածանելով ի վերայ լերանցս Հայոց և զձմեռն տաժեւով յամէնունակ և յինքնաբաւ դաշտն Աւանայ, որ ասի Սուղան:

A. 690 1241 Լհար թաթարն զՀռոմոց սուլտանն Ասուլման և էառ մինչ ի կեսարիա և յետոյ մինչ յԱնտալիա և աւերեաց զՍամցիսէ: Թեւալն և ճեկանն զանաւորնս աշխարհիս կրկին աւար առին:

Յովսէփ վարդապետն շինեաց զգերեզման թաղէոսի առաքելոյն: Ի Վողթն դե մի ի կերպս կնոջ կին եղև առն միում զբազում աւուրս:

Ի տօնի խաչին*) ձկնէ կարկուտ երեկ:

Դաւիթ Իծար ստաբանող:

A. 700 1251 Սանկու զանն տրեղերակալեաց. գնաց առ նա Հեթում՝ արքայն Հայոց և գունդստապլ Սմբատ՝ եղբայր իւր, և պատուեցան ի նմանէ:

Լկն մարախ և սակաւ ֆասեաց:

Արղունն աշխարհագիր արար յարևելից մինչև յարևմուտս:

Շարժմամբ կործանեցաւ Լզնկայն:

Հիւլաու զանն եկն յաշխարհս. էառ զՏաղդատո քաղաք:

Սեռաւ Ռաթոյ՝ զանն հիւսիսոյ, և նստաւ Սարթախն քրիստոնեայ:

Փախեան երկոքին Դաւիթ թագաւորքն Վրաց ի Սոնէթ. իսկ զԷջիսանս և զաղատորդիս զամենեսին պատանդ տարան յորտուն և խեղճանս անուանեցին: Քակեցին զամենայն բերդս և զամենայն ամուր եկեղեցիս զՀայոց, զՎրաց և զԱղուանից ի ձեռն

*) P. ի Սաչէ:

Խոճազիզ տաճկին, առին կրկին զՄուփարդին, նաև զԱլամուդ և զամենայն միջերկրեայս մինչև յԱրուսաղէմ:

Արդունն զՎրացտունն աւերեաց, զԶալալն և 1261 A. 710 զՕաքարէն սպանին:

Փանդուխտար սուլտանն Լազիպտոսի եհար զկողմ նապահ թաթարին զՔիթբուղայն ՚ի Յորդանան:

Հիւլաուն կոտորեաց զամենայն ջաթանս, որք են զանորդիս:

Երևեցաւ աստղ մի նիզակաձև զամիսս չորս: Մարցին եհար զղօրս Հայոց, սպան զԹորոս և զերեաց զԼեոն՝ զորդիսն Հեթում թագաւորին, զոր յետոյ թափեցին:

Էառ և աւերեաց Մարցին զԱնտիոք Ասորոց:

Իդանութեան Ապաղային և ՚ի կաթողիկոսութեան տեառն Յակոբայ արարին ժողով ՚ի Հաղբատ և ՚ի Չագաւանս:

Ի Խորասան օձէ կարկուտ երեկ երկու օր. երկրորդ աւուրն զառաջին աւուրն կերաւ:

Դակութարն փախեալ ՚ի Սոնէթ:

Ի կիւլիկիա շարժ մեծ եղև: Նուշաւուր և թաւրէզ կործանեցան:

Արդունն կրկին համարեաց զաշխարհս:

Շարժ եկն ՚ի Վրացտուն և բազում վնաս արար:

Մարցին կրկին մտաւ ՚ի կիւլիկիա:

Շարժ եկն ՚ի Խլաթ և յամենայն սահմանս նորա:

Մանկու թամուրն և Ալփի եզիպտացին հարին 1281 A. 730 զիրար ՚ի Համայ:

Փոխեցան ՚ի Քրիստոս աշխարհաշէն իշխանքն Պոօշ հայկազն և Սադուն Արծրունի:

Արդունն սպան զԱհմատն և ինքն զան նստաւ :
Տէր Կոմիտաս*) կաթողիկոս :

Կոտորեաց Արդունն զԳալաթայքն և զայլ բա-
ղում նուինացս յաղագս ապստամբութեան, ընդ որս և
զանմեղ թագաւորն Վրաց զՎեմետրէ սպանին :

A. 738 1289

Սեռաւ թագաւորն Հայոց I ևոն և նստաւ Հեթումի :
Լղև սաստիկ հացաթանգութիւն մարդոյ և անասնոյ :

Յովհաննէս աւետարանիչն հրամայէ վասն երե-
քամեան և երեքամեան գործոց և սքանչելեացն
Քրիստոսի, որ թէ զամենայն գրեալ էր՝ կարծեմ թէ
և ոչ աշխարհս բաւական էր տանել : Իսկ թէ այս
այսպէս է՝ որպէս և է իսկ, ապա զի՞նչ պարտ է ասել
վասն ՚ի սկզբանէ աշխարհի անցիցն անցելոց, եթէ
գրեալ էին : Իսկ մեք քայլելով ՚ի վերայ ժամանա-
կագրաց անհուն զրուցաց՝ քաղելով զմի ՚ի հազարաց
և զերկուս ՚ի բիւրուց, ըստ կարի հասու արարաք
զձեզ՝ սրբազան հարք և եղբարք, կարգի թուոյ ժա-
մանակաց, իսկ դուք աննախանձ մտօք ընկալարուք
զսակաւ սատարս ՚ի մէնջ՝ որպէս Լղիայ ՚ի Սարե-
փիթացւոյն. զի և այս ոչ ՚ի մէնջ իրակերտեցաւ, այլ
՚ի Հոգոյն սրբոյ հրաշագործեցաւ, որում երկիրպա-
գանեմք, և փառաւորեմք զանսկիզբն էութիւն և
զմիասնական աստուածութիւնն Հօր անծնին և Արդոյն
ծնեցելոյ և Հոգոյն բղխեցելոյ, անարտում անպատում
մեծ վայելչութեանն և արարչական զօրութեանն գոհու-
թիւն և բարեբանութիւն յամենայն արարածոց նորա
և յընդհանուր շնչոց և յանշնչոց՝ յերկնաւորաց և
յերկրաւորաց ՚ի սանդարամետականաց, յաւիտեանս
յաւիտենից, ամէն :

*) P. Կոմիտասի.

